

هۆنه

په‌ی چیش؟ که دنیا، یه، بازار شه‌ن
 هر جینسی دو کەس خەریدار شه‌ن
 به‌ی تهورن دەستور جه لای سه‌وداگر
 به‌های ئەو جینسه مەبۆ گران‌تر
 به‌لای جه لای ئەهل دانای دیاری
 خاس نیه‌ن کەرۆ تیز بازاری
 مه‌تای هر کەسی خەریدار شه‌ن
 ئەر زو بوهرشۆ، صەرفه‌ی کار شه‌ن
 ده‌ولمه‌ند ئەوه‌ن کالای ویش دایم
 چون ره‌واجه‌ش، بۆ نه‌که‌روش قایم

ئه‌وین‌داری‌خانا

له‌ خوینده‌وه‌ی شیرین و خه‌سره‌وه‌ی خانا به‌ جوانی ده‌رده‌که‌وی که خانا
 گیرۆده‌ی ئەوین بووه‌ له‌و شوینه‌ی که باسی هۆی هۆنینه‌وه‌ی ئەم کتێبه‌ ئه‌کا و
 ده‌لێ:

هۆنه

واته‌ن: هه‌ی شوعه‌رای خوش نه‌زم و شیوه
 جان‌شین قه‌یس په‌ی له‌یلا لێوه
 خانا خوی کردۆته‌ مه‌جنون و گیرۆده‌ی له‌یلا بووه‌ و له‌ شیعره‌ هه‌ست
 بزۆنه‌کانیشی وا ده‌رئه‌که‌وی که گری ئەوین له‌ دروونیدا گری گرتوه‌، بۆین وا
 سۆز توانیوتی عشق و ئەوین به‌ که‌لامی جوانی خۆی برازینیته‌وه‌ و سۆزی
 ده‌رونی ده‌ربخا.

شێعر و هۆنه

به‌لێ، زۆر عه‌شقی ضه‌رب په‌نجه‌ی فه‌رد
سه‌دد ئه‌سکه‌نده‌ر مه‌که‌رفه‌ به‌ گه‌رد
به‌رق شۆله‌ی عه‌شقی نه‌ روی عه‌رسه‌ی ده‌ور
بگه‌نۆ به‌ هه‌ر که‌س چون تریشقه‌ی هه‌ور
تا زه‌ور سه‌خت رۆی «یوم‌القرار»
مه‌که‌رۆش وه‌ په‌ند واته‌ی رۆژگار
سود سودای عه‌شقی دايم گریانه‌ن
قیناته‌ش هه‌ر زۆخ جه‌رگ بوریانه‌ن
شه‌للا که‌س سه‌رسام سه‌ودای عه‌شقی نه‌بۆ!
منه‌ت زه‌ده‌ی ده‌رد مه‌جنون مه‌شقی نه‌بۆ!
خانا له‌ تاقی کردنه‌وه، له‌ ژبانی خویدا گه‌یشتۆته‌ ئه‌و ئه‌نجامه‌ که‌ رژیمی
سته‌مکار و زالم حوکم ده‌کا و دادگه‌ری له‌نیو برده‌وه و به‌ره‌ی مرۆف توشی
که‌ند و کۆسپ هاته‌وه، دادگه‌ری نه‌ماوه و زولم و زۆروئیزی جینگای گرتۆته‌وه
و مرۆفایه‌تی و پیاوه‌تی باوی نه‌ماوه.

هۆنه

خانا، بۆ، وه‌سه‌ن زوبان درازی
کۆن ئه‌و ساحیب عه‌دل تۆ پیش بنازی
کۆتاکه‌ر، ئه‌ی حه‌رف به‌ ده‌وان ده‌و
ویرده‌ر، به‌ فه‌رمان دل‌گیر خه‌سره‌و
خانا زۆر له‌ جه‌ور و سته‌م و زۆروئیزی و مله‌وپی بیتار بووه و هه‌ر وه‌کوو
ئه‌بدان به‌ دوای دادپه‌روه‌ر و دادپه‌روه‌ریدا، هه‌لوه‌دا بووه و ژبانی خۆش و
مرۆفایه‌تی بۆ کۆمه‌ن له‌ سوینگه‌ی دادگه‌ری‌یه‌وه‌ داناوه و زانیویه‌تی، جا ئه‌وه‌یه
که‌ خوا فه‌رمویه‌تی: «اعدلوا هو اقرب للتقوی»^(۱).

جه گهرمی ئامتاو عهدل ئینصافهش
 جه بهرق شمشیر خارا شکافهش
 گرگ و میش جه عهدل ئه و جهمین چون شه
 صیغهی ئیخوانسی وهندشان وه هم
 به شاهیش مهردوم به و طهور بین خورسهند
 به عهدل و دادش موهردهن سه و گهنه
 سەنگ دلەئە سەخت ظالمان شوم
 ئەرم بی جه قورص ئوستورلاب موم
 زهراعەت جه ئور ئه و زولف بز عەنبر
 یهك به صەد مەكەرد بەلكه زیادتر.
 خانانەنەت لای وابوو سەنگ و تەرازوی هەلسەنگاندنی خەلك لای
 خوداش دادپەروەری و نادادپەروەری به و مرۆفی دادپەروەری به بههشتی
 داناوه، هەر چەندە کافریش بن.

لهبارهی میژویی

لهبارهی میژویی له شیرین و خوسرهوی خانان دهردهکەوی که له سهردهمی
 خانادا سهیله و قهندهی توتن کیشان گهیشتۆته کوردستان که سۆزی دلی شیرین
 له دوری خوسرهو به دوکەلی توتنی توند، ده شو بهیننی که دهلی:

هۆنه

جه دمای یهك سالن طوغيان كهردهردهش
 سهودا چون دوی توند تهماكو بهردهش
 که له حودودی سالن ۱۶۵۰ ی زاینی سهت سالن بهر له دانانی شیرین و
 خوسرهوی خانان، توتن و تهماکو رویشتۆته ئیران و کوردستان و له سهر

هه‌لآلی، یا هه‌رامی توتن و قلیان و قه‌نه و سیگار و جگه‌ره مقومقوی ئاخوند و مه‌لا په‌یا بوه.

نو‌کته: شیعر و هه‌زهی عارفانه، قه‌سیده‌ی له‌ ناحه‌زی: درۆ، زمان‌لوسی و دزیوی گه‌یانده‌ ئه‌وپه‌ری به‌رزی په‌ند: لیکۆلینه‌وه و ته‌حقیق.
 ○ هه‌روه‌ها شیعری عارفانه، غه‌زه‌لی له‌ عه‌شقی شه‌ه‌ه‌وانیه‌وه، گه‌یانده‌ محبه‌تی پاک و روحانی، که له‌ خزمه‌ت مرۆفایه‌تی‌دا بی.

هه‌زهی خواناسانه: مه‌سنه‌ویشی کرده هۆ بۆ فیتیرکردنی عیرفان و خوی چاک و ئه‌خلاق، کار و کرده‌وه‌ی باش و چاک و خوا په‌سه‌ند و خه‌لک په‌سه‌ند.
 مرۆف بو به «خليفة‌الله» بۆ جامیعه‌تی سیفاتی که‌مالی ئه‌کمه‌ل: به‌ تایه‌ت له‌ نه‌شه‌ی نه‌باتی‌دا: جا ئه‌وه‌یه عارف و خواناس و شه‌هیدی ناوداری ئیسلام «حوسنه‌بن مهنصور هه‌للاج» پر به‌ دڤ هه‌واری کرده: «انا‌الحق» شیخی شه‌به‌ستهری له‌ گۆلشه‌نی رازداری گه‌یانده‌وه، ئه‌م واتایه، که‌شقی ئه‌سراری موته‌قه: «خوایه» که‌ وتویه‌تی: «انا‌الحق» چونکه‌ بیجگه‌ له‌ حه‌ق که‌سی نیه: به‌لێ: من حه‌قم، هه‌مو زه‌راتی جیهان هه‌ر وه‌کو مه‌نسور هه‌مو حه‌ق حه‌قیانه، ئه‌ی بۆ ده‌لێن «انالله» به‌لام «انا‌الحق»‌ی هه‌لاجی به‌خته‌وه‌ر، ئه‌ده‌ینه‌ دواوه و مونکیری ئه‌بی؟

انا‌الحق که‌شف اسرار است مطلق
 به‌ جز حق کیست تا گوید انا‌الحق
 همه‌ ذرات عالم هم‌چو م‌نصور
 تو خواهی مست گیر و خواه مخمور^(۱)

۱- دیوانی شیخی شه‌به‌ستهری په‌ره‌ی ۷۰ ئوسفیتی ۱۳۶۷ و رۆژنامه‌ی که‌بیهان رۆژی چوارشه‌مه‌ ۱۶ گه‌لاویزی ۱۳۷۰‌ی هه‌تاوی لاپه‌ره‌ی ۶ ژماره‌ی ۱۴۲۵.

وهزنی شیرین و خهسره و

شیرین و خهسره و مهسنه و بیه که له سهر وهزنی «مفاعیلین مفاعیلین مفاعل»
دانراوه و له بهحری ههزهج - ی مهقسوردایه و خانایش ثم کینشه ی نیزامی
ههلبژاردوه، زۆریش کوشاوه، تا رهنگ و روی کوردی و خو مالی بداتی،
بینجگه له شیرین و خهسره و، ههفت بهند، موناچات نامه، دیوانی غهزهلیات،
ئهسکهنده نامه و چهن ئاسه واری تریشی ههیه.

له ناوچه ی گهنجه، بهرده ع یا بهرده عه که به قسه ی یاقوت نو فرسه خ له
گهنجه دور بوه و موغان و کهستان کوردی تیا بوه.

سهد تاهیر سهدزاده هاشمی^(۱) نوسیویه تی: خاننا بینجگه له خوسره و
شیرین و ههفت بهند له نهعتی رهسولی ئه کره م دا «د - خ»... موناچاتیکی زۆر
شیوا و نازهنینی ههیه که له «هۆره چره کانی» بیستوه.

قه دیم موتلهق قه دیم موتلهق
یا قایم به زات قه دیم موتلهق
حه یی بی زه وان قه ییوم به رحهق
نیگاره نده ی نه خش نه تاق ئه رزهق
لاهوت بی شه ریک بینای بی مانه ند
یه کتای بی نه زیر بی میسل و په یوه ند
واجبه ل وجود لئه حساسه نا
مونه زه ه جه عه یب، عاری جه مانا
مونشی ره قه سه نج ئینشای شادی و زه رق

۱- شاعیری ناودار سهد تاهیری هاشمی له سالی ۱۲۹۲ ی هه تاوی له دتی ده ولت ئاوا ی سهر به
ناوچه ی کرماشان له دایک بوه و له رۆژی جیژنی قوربان له ته مهنی ۷۹ سالیدا له ۱۳۷۰/۴/۲ ی هه تاوی
له شاوی کرماشان وه فاتی کرده وه.

بئپهروا جه ته عن ئه شياى تهخت و فهوق
 بهخشه ندهى بوزورگ بئباك جه تانه
 نازكيش زومرهى خويش و بيگانان
 بؤ بهشق ئه و شا، بئحه دد سيفاتهن
 باعيس ئيجاد گشت مهخلوقاتهن
 باجهتى (بؤ حاجهتى) سهييد خه تمولمورسه لين
 شاي قابه وه وسهين ره به لعاله مين
 به حهق ئه رباب شه و زيننده داران
 به ئيخلاس پاك تااعت گوزاران
 خاناي قوبادى موسيبهت بارهن
 فريفتهى شهيتان شوم به دكارهن
 جه فيتنهى شهيتان شهيته نهت پيشه
 جه شومى ئى نهفس دور جه ئه نديشه
 تا يه ومولمه مات نيگه هداريش كه ر
 عيلاج دهردان شه رمه ساريش كه ر
 پهى چيش نافه رمان شيت مه غروره ن
 چون بئ ده ولته تان جه تااعت دوره ن
 مه گهر هم به روحم چون تو ره حيمى
 عه ميمولئى حسان عه تا عه زيمى
 بيؤ به ئيخلاس گوناكارى ئه و
 ئى كه م خزمه تى و شه رمه سارى ئه و
 وه نه به زاتت جه لاي زات تو
 مه كه رو ن رو ي حه شر من شكات تو ...^(۱)

سه رچاوه: ۱- قورئانى پيروز ۲- شيرين و خوسره و چاپى كۆرى زانبارى ۳-

شهره فنامه ۴- ته ده بستان ژماره ی ۲۰ ۵- ناوه ندی موتالعات و ته حقیقاتی میلی وه زارتهی فیتکردن و بارهینانی ئیران له بابته تازهریایجان، نوسراوه که به داخه وه شیعره کوردیه کانی هومام له دیوانه که ی هومامدا له چاپه که دا قرتاوه ۶ - دیوانی شه مسی مه غریبی ۷- ته علامی دوکتور مو عین ج ۵ ۸- معجم البدان ج ۱ لاپه ره ی ۳۷۹ نوسراوی یاقوت بن عبدالله حه مه وی که نوسیویه تی: له به رده عه (په رده دار) ده روازه یه که هیه که به ده روازه ی کوردان ناوداره و زانایانیککی زوری لی هه لکه وتوه به تایبته له زانین و راویانی حه دیسدا. لاپه ره ی ۳۷۹ ستونی ۲ چاپی ۱۹۵۹ زاینی. ۹- خوسره و شیرین ئاماده کردنی م- ته وره ننگ ۱۰- روژنامه ی که یهان ۳۰ خورداد «زهردان» ی ۱۳۷۰ هه تاوی ۱۱- به رگی دووه می گه نجینه ی فه ره ننگ و زانست نوسراوی «شه پۆل» که ئاماده ی چاپه ۱۲- شه هریارانی گومنام نوسراوی ته حه مه د کيسره وی ۱۳- مناجاته های جاویدان و حه ديقه ی سولتانی كاك محه مه د عه لی

← ۱- نوکته: «ئه حه مه د که سه ره وی» شاره کانی نازهریایجان به مجۆره ناو ده با: ئالان، ئاران ده شتی چه می ئالازان، شیروان، چه می کریا کورد، ئه ره س = ئاراز، خه پله: «قبله» موغان، په رسه وه «به رده عه»: که پیتته خت بووه و په رده داریشیان پین وتوه: گه نجه، یا به قسه ی ئیبینی خورداد به به ریدولجبال، ماوای، مادیی چکۆله و گه وره، جرزان (گورجستان) که نازهریایجان له سه ده ی ۳ تا زهنگان، سه لماس، خو، موغان، وه ژمان، بیلقان، مه راغه، ئه ریز، ته وریز، به رزه، شاپور خاست، خانه، میانه، مه رهندي، گولسه ره، به رزه ند، په ره دار بوه: «ابن الفقه: السلطان» یا به قسه ی «ئسته خری» خاوه نی «احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم» «چه می کرد» «نهرالملک» ئه ره س، ته فلیس قه لا، خه نان، شامخور، جنزه: «گه نجه» به ردیج: «به رزیخ، به رده ع یا به رزه عه» شاماخی، شیروان، باکو یه، شابران، ده ربه ند: خه پله (قبله)، شکی، مه لازگرد، ورتان، ئابخازه، شامکور، گه نجه، یا به قسه ی «نزهة القلوب» ته وریز، ئوجان، خه لخال، ته سوج، ئه رده ویزل، دارمه زین، شارود، مشکین، ئه نار، ئه رجا، ئه هر، ته کلیفه، خه یاو، ده راورد، قه لحه که هرا، کلیر، گیلان، فسلون، مه ردان قوم، نه وره ز، خه، سه لماس، ورسی، شنو، سه راو، میانج: (میانه)، گه مرود، مه راغه، دیه خوارقان، نیلان، مه رهندي، دزمار، زهنگیان: (زهنگان)، زنوز، ئازاد، ماکو، ئاران، که له نیتوان چه می کر و ئاراز دایه:

سولتانی، زانا و نوسەری خۆشەویستی کورد، خوا بیپاریزی. ١٤- پاشەرۆک،
مام هیمن موکریان. ١٥- گولزاری ئەدەبی لورستان، نوسراوی کاک
تیسفەندیاری غەزەنفەری ئومەرائی، چاپی ١٣٦٤ هەتاوی.
ئەم وتارە لە ژمارە ١٠ سالی ١٣٧١ ئاوێنە بە قەڵەمی «شەپۆل»
بلاوکراوەتەوه.

ئەدەبی کوردی نێزامی گەنجەوی

ئەبو محەمەد نظام الدین ئیلیاس کوردی یوسف کوردی زەکی کوردی موئەبەد ناودار بە حکیم نێزامی یەکنی لە شاعیرە گەورەکانی کوردە که بە فارسی شیعیری وتووە و لە خودودی ۶۱۵ی مانگی هەر لە گەنجە وەفاتی کردووە، هەرچەند هەندێتر سالی لە دایک بون و وەفاتی گەنجەوی یان بە «۵۳۵ - ۵۹۹» داناوە. نێزامی هەر وەکو زۆریەکی خەلکی کورد پەیرهوی رچە و رێبازی ئیمام شافعی بوە و دنیاگردان و سەیاچانی بیگانه دیانیان بەمەدا ناوە. هەر وەکو حکیم - ی گەنجە خۆی رایگەیانندووە دایکی لە کوردەکانی گەنجە بوە و کوردەکانیش زۆریەیان ئەهلی تەسەننۆن، تەنیا کوردەکانی لای کرماشان و هەندێتر پەیرهوی رێبازی ئیمامی و شیعیەن. زنجیرەگەلێ لە کوردەکان، وەکو زنجیرەکی شەدادیان دواي داهااتنی ئیسلام تا سالی ۶۱۸ی مانگی لە ئازربایجاندا حوکومەت و میری یان کردووە، نێزامی لە لەیلێ و مەجنونەکەکی خۆیدا لە بابەت دایکیەو دەلی:

شیعر

«گر مادرم آن رئیسه کورد
مادر صفتانه پیش من مرد»
لێکنۆلەران بە پێی ئەم شیعرە رایانگەیانندووە که ناوی دایکی حکیم نێزامی «رەئیسە» بوە، هەرچەن سەعید نەفیسێ بۆ گێرەشێوینی دەلی، «رەئیسە» ناوی خاس و تایبەت نیە بەلکو ناوی عامە و بە واتای: «رەئیس - ی ژن» و مەبەستی نێزامی ئەو بوە که دایکی لە سەرۆکەکانی هۆزی کورد بوە. خالی نێزامی ناوی عومەر بوە که نیشانهی سوونی بوە.
«گر خواجه عمر که خال من بود
خالگی شدنش وبال من بود»

به لگه یی تر بۆ سوننی بونی نزامی ئه وهیه که له هه مو شوینه واره کانی نزامیدا به ناو و ستایشی خوا دهس پین ته گری و به دوای ئه وه دا نه عتی ره سول «د-خ» دهس پین ده کا، که چی شاعیرانی شیعه دوای نه عتی ره سول زۆر به غلو له بابته حه زه تی عه لی «ع» یه وه ئه دوین.

نیشانی تر ئه مه یه که نزامی له شوینیکدا له «ئه سه که نده رنامه» دا ده یه وی بلی: که مه به ستی ئه و له ساقی، موغه ننی و مه ی و مه یخانه ته نیا مه عانی مجازی و استعاری ئه وانیه، ئه نا قهت ئه هلی خه مر و شورب نه بو، به شیه ی کوردان به ته لاقی ژن سویند ده خوا:

شیعەر و هۆنه:

«گر ز می شدم هرگز آلوده کام

حلال خدا باد بر من حرام»

ئه م جوړه سویند به ته لاق خوارده، خو ی نیشانی تره بۆ کورد بونی حه کیم نزامی گه نه جو ی، چونکه له نیو هیه چ گه ل و هوزیکدا، وه کو، کوردان به ته لاق سویند ناخۆن.^(۱)

ئه ده ب و هۆنه

تافگه و فواره سه ر ئه خاته سه ر هیزی جازیه ی زه وی

له کاتی شه ودا ئه ستیره کانم به خوړ و نوری روژ پاک کرده وه

شه هاب روچی سه رگه ردانی به ن دو یخینه که له شه وا له ئاسماندا به دوای

۱- سه رچاوه: روژنامه ی که بهان، لاپه ره ی ۱۶ پینجشمه مه ۳۰ ی خوردا د ۱۳۷۰ ی هه تاوی و ۷ زیحه جه ی ۱۴۱۱ مانگی و ۲۰ ژوئینی سالی ۱۹۹۱ ز و ۳۰ زهردان ی ۲۶۰۳ کوردی و بهرگی دووه می گه نه جینه ی فه رهه نگ و زانست نوسراوی «شه پۆل» لاپه ره ی ۳۵۰ تا ۳۵۸ که ناماده ی چاپه (شه پۆل).

مه لافه‌ی تهری هه‌وره‌کاندا، ئەگه‌پرێ

ئاوینەیه‌ك، له‌ خۆوه‌ مرۆف زل بکاته‌وه‌ زمان‌چه‌وره‌

کێژی مافوره‌که‌ر، نرخی گۆله‌ ره‌نگا‌وره‌نگه‌کانی مافوره‌که‌یه‌

قولابی ماسی‌گری‌یان له‌ روی پینچه‌که‌ی کتیکه‌وه‌ ساز داوه‌

گه‌نداو ده‌ستی گرت به‌ رۆخانه‌وه‌ و خزی‌یه‌ ده‌ریا

به‌هار کاتی چاوی به‌ گۆلدانی بی‌گۆن که‌وت شه‌ونم‌ گریا

مرۆفی سه‌حه‌رخیز له‌به‌ر پینی رۆژ راست ئەبیته‌وه‌

به‌فر که‌مه‌ری دار و باغه‌وانی پینکه‌وه‌ شکاند

هیزی جازیه‌ نه‌ردیوانی کوتا به‌ عه‌رزدا

تکه‌ و قه‌تره‌ی باران به‌ خه‌تیکێ عابی ئاسمان و زه‌وی لێک جیا کرده‌وه‌

وه‌سفی‌خه‌یان

ئهو رۆژه‌ی وا کێو خیزه‌ره‌ی کردبو، رۆژ له‌ که‌ل سه‌ر نه‌که‌وتبو.

کاتی که بەردی چه خماخەم تەواو دەبی بە شەمچە هەلی دەکەم.

فرمیسکی که خەوی دزی دیو زۆرە زۆر دەگریا.

مرواری گوم کراوم برده بەر پەنای چاوم.

کاتی که هەور دەگریا، دل و دەرونی زەوی فینک دەبەووە.

کاتی بە دەمپایی هەورەووە چومە سەریان، دلی پلوسک لەرزى.

ئەستیرەیهک که نەیدەروانیە ژیر پیتی خوی کەوتە سەر عەرز.

کاتی کتک مرد، ماسی یەکانی نینو حەوز خزیان خستە حەوشە.

ئەستیرەیهک که وەلامی سەلامی لەنتەری نەدایەووە کەوتە خواری.

فرۆکەیهک که بینزینی تەواو بو، کەوتە داوی کوترباز.

ماسی یەک که بە قولاپەووە گیرى کردبو لە کى بەرکینی هەلبەزین دا یەکەم هاتەووە.

سەرچاوە: رۆژنامەى شەهادەى کوردی ژمارەى ۳۶۱ و ۳۶۲ سالی ۹ و

۱۱ ی مانگی پەرانی ۲۶۰۳ کوردی بە قەلمی «شەپۆل».

مامۆستا مه لامحه مه د ره بیعی

۱۳۱۱ مانگی

هیچ یه کێ له ئۆگه دارانی بهرنامه کانی کوردی رادیۆ کرماشان نییه که دهنگی خوش و ئاموزگاری و قسه جوان و پر بایه خاکانی مامۆستا مه لامحه مه د ره بیعی له و رادیۆوه نه بیستی و شتی لێ فێر نه بوین و له بهرنامه کانی که لکی وهر نه گرتین چونکه نه توانم بلیم له سالی ۱۳۴۵ هه تا وی یه وه تا ئیستا لانی کهم چه و تهی دو سن بهرنامه ی ئاموزگاری و ئه ده بی و هونه ری به دهنگی خوش و زولان و ئاسمانی خۆی بۆ ئه وینداری بهرمانه کانی بلا و نه کرد بیته وه. دیاره ئۆگرانی بهرنامه کانی تا ئیستا هه زاران نامه یان له مامۆستا مه لامحه مه د ره بیعی نوسیوه و پرسیاریان لێ کرده و وه لامیان درا و ته وه، چ له بابته فیقهی ئیسلامی و مه عارفی دینی و مه بهستی وردی فه لسه فی له بابته خواناسی و زانست و دینه وه.

مامۆستا مه لامحه مه د ره بیعی ئینسانیککی خو به کهم زان، قسه خوش، زانا، قورئان له سینگ، سه خی و قانیعه، زۆر چه زه کها به ره به دینی ئیسلام و فرههنگ و قورئان و زمانی کوردی بدری و له م ریگایه شه وه زۆر ئه کوشنی و زۆریش خۆی ماندو کرده و ئه م زانایه شه هامة تی ئه خلاقی زۆره و قسه خوش و رفح سوک و ره زاشیرین و نوکته دان و له سه ر دین سوره.

مامۆستا ره بیعی کوری خوالیخوشبو مه لا عه بدولحه کیم کوری خوالیخوشبو مه لامحه مه د ره بیعی یه و له سالی ۱۳۱۱ هه تا وی له گوندی «دراسپ» مه لبه ندی دیوانده ره ی کوردستان له دایک بوه و له پینج سالیدا قورئانی لای دایکی خویندوه و له پاشان سه ره تای صه رف و نه حوی لای باوک و مامی زانای خۆی خوالیخوشبو مه لامحه مه د ره بیعی فێر بوه. جا دوای وه فاتی مه لا مه حمودی مامی له فیزگه و حوجره ی فه قی یان دا له کوردستانی

ئەم دیو و ئەودییو لای مامۆستاکانی زانستی دینی فیزی زانست و مەعاریفی ئیسلامی بوە و لە ساڵی ۱۳۳۳ی هەتاوی لە خزمەت ئوستادی زانا و لیکۆلەر، خوالیخۆشبو سەبید عەلەئەدین حوسینی «قُدس سِرَّة» لە فیزگە «قشلاخ سپی» کوردستان ئیجازە میلائی و ئیفتای وەرگرتووە و لە لایەن شورای بەرزی وەزارەتی فیزکردن و بارهینانەووە بە رەسمی گەواهی نامە می ئیفتا و تەدریسی پین دراووە و بۆ ماوێ ۱۲ سال لە گوندی قشلاخ سپی دا خەریکی دەرژ و تەنەو بە فەقێیان بوە و پەندی موسلمانانی داداوە و کاروباری دینی و شەری خەلکی بەرپۆوە بردووە و ئیمامەتی جومعە و جەماعەت و هەلسورانندی دەفتەری ئیزدیواج و تەلای بە ئەستۆ بوە. لە ساڵی ۱۳۴۵ بە ناوی قاری قورئانی مومتاز لە موسابەقە می جهانی قورئان خویندن دا لە پاکستان بە شدار بوە و لە نیو قورای ۲۲ ولات دا مەقام و پلە می دووومی بە دەس هیناوە و دوایی گەراووە تەو بۆ تاران و لە رادیۆ تەبلیغی بەرنامە دینی یەکانی بە زمانی کوردی پین سپێردراوە و لە مەدرەسە می ئەردەوێلی یەکان و مزگەوتی عیماددەوێلە خەریک قورئان و تەجويد فیزکردن بە خەلک بوە و لە ساڵی ۱۳۵۱ی هەتاوی بۆ بەرپۆوە بردنی بەرنامەکانی دینی چۆتە کرماشان و لە رینگای رادیۆ خەریکی ریتوینی موسلمانانی کورد زمان بوە و لە بار و بابەتی ئیسلام و ئەحکام و لە مزگەوتی گەورە می ئیمامی هومام حەزەرەتی ئیمام شافیعی خەریکی وەعز و تەبلیغ بوە.

لە ساڵی ۱۳۵۷ بۆتە خوتبە خوین و ئیمام جومعە می مزگەوتی گەورە می شافیعی شاری کرماشان. مامۆستا رەبیعی لە دە ساڵی یەووە خوی داووە تە شیعەر و تن و نوسین و جارجارە بە زمانی کوردی و فارسی شیعیری و تەو و لە سالەکانی رۆژگای فەقێ یەتی دا لە شیعەر و تن و تەرجمە و نوسین غافل نەبوە و لە ساڵی ۱۳۵۰ بەم لاووە گرینگکی یەکی تاییەتی بە نوسین داووە و ئەشعاری خوی بە زوانی کوردی و فارسی و عەرەبی لە دیوانیک دا بە ناوی «چهار فصل» کۆ

کردۆته وه .

ئهم زانايه تا ئيستا ئهم كتيبانهي نوسيوه:

۱- ئاوينهي ئيسلام، سالي ۱۳۶۴ ي ههتاوي

۲- شنت و بدعت

۳- هشت اُرديبهشت

۴- سراب عشق و اعتياد

۵- عاليجناب گوريل

۶- مسائل و دلائل

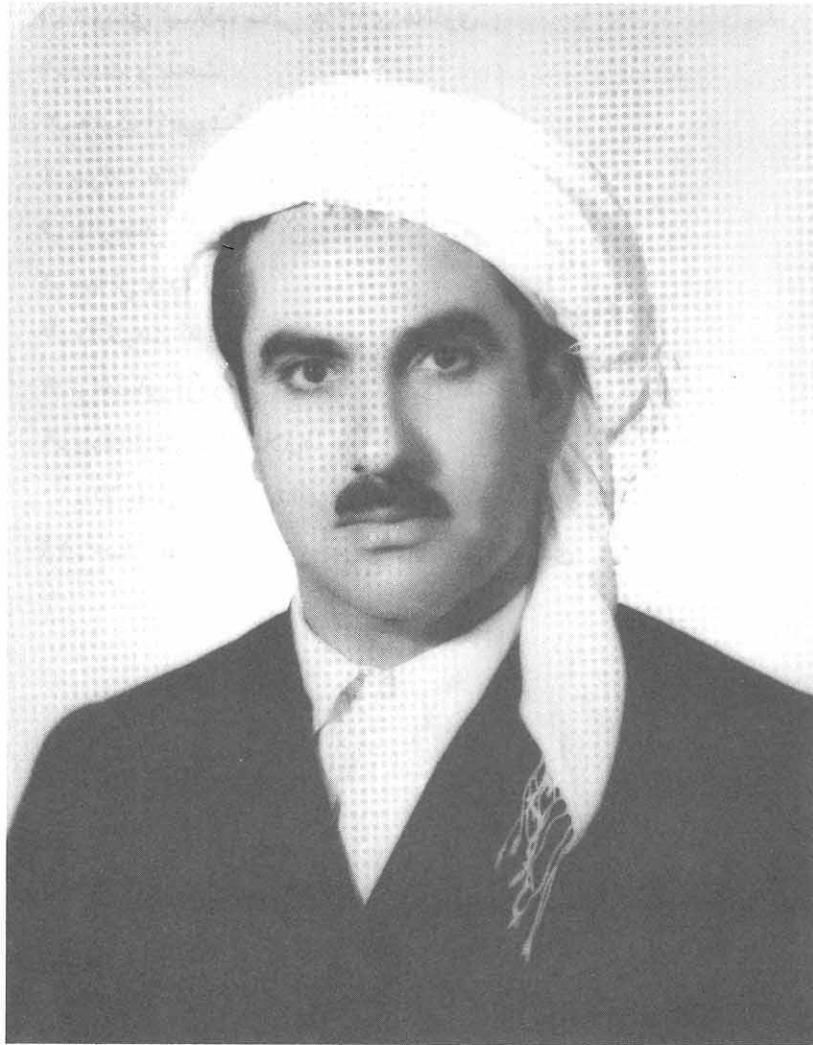
۷- مالكييهت له ئيسلامدا

۸- راهنماي اَزدواج

۹- رساله القارعة له طلاقدا

۱۰- الاحسان في تجويدالقرآن

۱۱- چهار فصل: به زباني عهريبي، فارسي، كوردي

ئیمه وه کو ئه رکێکی شه رعی له سه رمان پێویسته
خویندنه وهی کوردی فیڕبێن و فه ره نگی خو مان بنا سیر:

۱۲- داستان

۱۳- موج اف ام - فارسی

۱۴- عشقی که بی‌پایانه - به فارسی

۱۵- جمعی رهش - به فارسی

۱۶- خانواده کوچک - فارسی

۱۷- تفسیری سوره‌ی فاتحه - به کوردی

۱۸- تفسیری جزوی اول سوره‌ی بقره - به کوردی

۱۹- به‌چکه‌ی بنیاده‌م، - به کوردی

۲۰- دکانداران تریقه‌ت، - به کوردی

۲۱- گنجینه‌ی گوهر له حدیث‌دا

۲۲- چهار فصل - دیوان شعر

۲۳- کتیبی هه‌زرتی عوسمان

گزی کتیبی به‌چکه‌ی بنیاده‌م له لایه‌ن ناوه‌ندی ئینتشاراتی فه‌ره‌ه‌نگی سه‌لاحه‌دینه‌وه له ورمی له ژنر چاپ دایه.

«ئاوینه‌ی ئیسلام» یه‌که‌م نوسراوی ئه‌م زانایه‌یه که له چاپ دراوه.

ئه‌م شه‌رحه‌ حاله‌مان له کتیبی ئاوینه‌ی ئیسلام که له ئاخیری کتیبه‌که‌دا چاپ کراوه، وه‌رگرتوه، به‌رواری ۱۳۶۴/۸/۲۰ هه‌تاوی و ۱۱ نووامبری ۱۹۸۵ زاینی له بابته ناساندنی کتیبی ئاوینه‌ی ئیسلام له ۲ سپتامبر ۱۹۸۶ ز- ژوماره‌ی ۱۳۷ سالی ۴ شه‌هاده‌ی کوردی به‌قه‌له‌می «شه‌پۆل» مه‌به‌ستی جوان بلاو کراوته‌وه.

میرزا محەمەد رەزا کەلۆر، کرماشانی

۱۲۴۵ - ۱۳۱۰ مانگی

کەلۆر یا «کەلهور» قسەزان و نەقالانی هەلۆەدای شوێن شوێنەواری کوردەواری، وەچە و تۆمی سام و زان و رۆستەمی بە گورز و گۆپالیان، کە ورد ورد بە بیر دۆزیووە و رابوردوی کەلهورانیان بە بەر مێشکا تێپەریووە، لایان وایە، کەلهور تیرەبەکن، لە تۆرمە و نێژادی گۆدەرزی گیو، کە ئەو گیو لە رۆژگاری پاتشایانی کە یانی دا بە سەر «بابل پاتەختی کەلدانیان» رادەگەشت.

نوکتە: مەبەست گۆدەرزی کۆری «گەشواد» ی کۆری گیو کە ئەو گیو وەزیری کەیکاوس بوە و دو کۆری بە ناوی «گیو» و «رەهام» بوە.

رەهام یا مامە رەهام لە سەر فرمانی «بەهمەن» ئەسفەندیاری کە یانی کە نازناوی «ئەردەشیر» بوە، لەشکری بردۆتە سەر شام و «بیت المقدس» و میسر وە ملی لە ویرانکاری و کوشتار و زۆرداری ناو و هیندە ی «بەنی ئیسرائیل» کوشتووە کە بە خوێنیان ناشی گێراو، مێژوونوسان بە «بەخت النصر» ناویان بردو، جا لە پاش ئەوێ کە رێڕەوی خۆی تەخت کردو، چۆتە سەر تەخت و لەو رۆژووە ئەو مەلبەندە بە دەست بەرە ی نەوێ ئەو و ئەو هۆزی لەوان کەوتۆتووە، ئیستا بە گۆران ناسراون.

نوکتە: بەک لە چار لکی کورد ناوی «کەلۆر: کەلهور» هەندی لایان وایە ئەم تیرە سەر بە کلاهوری پالەوانی فرمانەرەوای پینشوی مازەندەرانی کە، کەیکاوس ویستی بیخاتە ژێر فرمانەو و بە رۆستەمی زان دا نامە ی بۆ ناردو و فرمانەرەواکە زۆر توند وەلامی داووتو و هەرەشە ی کردو. بەلام «کەلهور» وای کرد کە دانەوێنی و وتی: ئیمە دەروستی رۆستەم و پالەوانەکانی ناین. شانامە لە چەن جینگەدا ناوی ئەو «کەلهور» ی بردو. وەک دەلی:

شێخ:

که لاهور، که لافاوه، بۆ له مپهران
 هه مو، نازی هه ربه و بو، مازه ندهران
 که لاهور، په یا بو، وه کبو شیری نیر
 سه ری دا له سه ردارای ئابازا و دلیر
 که په نجه ی ده په نجه ی که لاهور په راند
 هه مو ناخونی، وه ک خه زه ل هه لوه راند
 ته شگونجی له ناوی «که ل وهران» وه رگیرابن که به که له گا ده لین. که لور و
 گوران به به ره باب لیک جیان به لام پیکه وه ده ژین.

راونسون ده لئ: «کالا؟ و که له ور» لیک نیزیکن. که له ور خویان زور به
 ره گزار ده زانن و لایان وایه، وه چه ی: مامه ره هام «ره هام» ن. که ته ویش
 «به خت النصر» ی ناودار و داگیرکاری ده ولته ی «جوله که» یه. له راستیشدا ناوی
 «جوله کانه» له ناو که له وراندا زوره و دوریش نییه ئاینی جوله که شیان، هه ندیک
 له ناو خزاین. که له وره ناوی لکن کوردی کرماشانه.

میرزا محمه د ره زا کوری محمه د رحیم به گه، که له سه ر ده سه ته کانی
 سواره ی ئه و لقه له و هه زه بوه. شه رحی حالی له «المآثر و الآثار»⁽¹⁾
 نووسراوه. وا دیاره ئه م میرزامحه مه د ره زا کرماشانی یه، له ناودارانی
 خوش نوسانی رۆژگاری خوی بوه له خه تی نه سه ته علیق دا و ئه و ی گه یاندۆته
 خه تی عه لی هیره و ی و میرعماد سه یفی فه زوینی.

له ژماره ی ۷ ی «گۆفاری یادگار» یشدا شه رحینک له بابته میرزامحه مه د
 ره زا که له ور ی کرماشانی یه وه نووسراوه و کورته که ی به م جۆره یه: میرزامحه مه د
 ره زا کرماشانی له سالی ۱۲۴۵ ی مانگی له کرماشان له دایک بوه و له منالیدا

به پین داب و دهستوری هۆزه‌واری ناو کورده‌واری خهریکی فیتربونی سواری و تیرئه‌ندازی بوه و له نه‌تیزه‌دا زۆر ساغ و خۆش‌قلافه و به شان و شکۆ بوه و له کاتی سواری و تیرئه‌ندازی‌دا بریندار ئه‌بێ و گۆی‌یه‌کیشی که‌ر ئه‌بێ، جا دوای رابواردنی رۆژگاری گهنجی ئه‌وینی خه‌ت‌خۆشی و جوان‌نوسین ئه‌که‌وێته ناو که‌لله و میشکی و لای ئاغامحه‌مه‌دی تارانێ که له مامۆستایانی خه‌ت بوه که‌تیبه‌ی ئیزاره‌ی مزگه‌وتی شای «سابیق»ی تاران به خه‌تی ئه‌وه و میرزامحه‌مه‌دی خوانساری شاگردی ئاغامحه‌مه‌د ناو براو، بۆ ماوه‌یه‌ک خهریکی مه‌شق بوه، تا له سوێنگه‌ی لیهاتوویی و شیاوی‌یه‌وه، له دو مامۆستایه، وه پێش که‌وتوه و بۆ فیتربوونی جوان‌نوسی چۆته قه‌زوین و ئیسفه‌هان و له قه‌زوین له روی خه‌تی میرعیماد له ناو یه‌کێک له گه‌رماوه (حه‌مام)ه‌کان‌دا و له ئیسفه‌هانیش له «ته‌ختی پولاد» له که‌تیبه‌ی ته‌کیه‌ی میر، به زاراوه‌ی خه‌ت‌خۆشان «چرده = رونوسی» هه‌لگرتوه و خهریکی مه‌شق بوه تا له شپۆه‌ی «نه‌سته‌علیق»‌دا بۆته مامۆستایه‌کی ده‌س‌نیشان و هاته تاران و نیشته‌جێ بوو. ئاوازه‌ی ناوداری و خه‌ت‌خۆشی گه‌یشته گۆنی ئه‌م و ئه‌و، ناسره‌دین شای قه‌هه‌ر بانگی کرد تا بیه‌ته ئه‌ندامی یانه‌ی چاپه‌مه‌نی،^(۱) به‌لام به‌لێنی نه‌دا و له‌و خانوه چکۆله‌ی وا له تاران هه‌یبو رازی بو و خهریکی نوسینه‌وه‌ی کتیب بو، به موره‌که‌بی چاپی مه‌شقی به منالان ئه‌کرد و کوره ده‌وله‌مه‌نده‌کانی فیری خه‌ت‌خۆشی ئه‌کرد و له ده‌وله‌ت موچه‌ی وه‌رنه‌ده‌گرت، مه‌ناعه‌ت و قه‌ناعه‌ت و مه‌زنی و گه‌وره‌یی خۆی ئه‌پاراست و به دنیا و سامانی ئه‌م جهانه پینکه‌نینه‌ی ده‌هات و زۆر هونه‌روهر و هونه‌ردۆست و پا‌ک‌داوین بو، وه ته‌مه‌نی شه‌ریفی خۆی زۆر به شه‌رافه‌ت و پیاوانه برده سه‌ر.

ئه‌گه‌ر به خوارده‌مه‌نی رۆژانه‌ی خۆی له ماله‌وه دُنیا با، هه‌ر که‌س که بۆ

زیارەتی ئەچو بێ نان خواردن نەیدەهێشت بڕوا، زۆر بە دن و دەرون و دلّاوا و دلّلاوین و سه‌خێ بو، بە کوردی و بە کورتی بلێین: دوژمنی نانی خۆی بو، هەرگیز بە تەنیا و بێمیوان نانی نەخواردوو و چەن فەقێی له‌ خەت‌خۆشیدا بێ‌گەیاندوو، یەك له‌وانه ئاغامورته‌زا نەجم‌ئابادی یه.

میرزامحەمەد رەزا کەلهور شیعری جوان ئەزانی و جارجارەش شیعری فەرموو، بەلام نازناوی بۆ خۆی هەلنەبژاردوو.

ئەلێن: له ۲ شەمە ی ۵ مانگی شەعبانی سالی ۱۳۰۰ ی مانگی، بە ڕۆدەربایسی له‌گەن شاناسرەدین قەجەردا ئەچیتە مەشەد و نوسینی نوسخە ی ئەسلی «رۆژنامە ی هومایون» ئەگریتە ئەستۆ و له ۵ شەمە ی ۸ زیحەجە ئەگەریتەوه بۆ تاران و له ئازارە وه‌بای تاران له رۆژی هەینی ۲۵ مانگی موحرەم له سالی ۱۳۱۰ ی مانگی، بارگە ی بەره‌ولای خوا تیکناوه و له گۆرستانی حەسەن ئاوا^(۱) نێژراوه.

محەمەدعەلی کوری و بەرجیس و عەزرای کچی که له نەرگس خانمی ژنی بون تا چەن سال بەر لەمه له تاران مابون. میرزا محەمەد عەلی له بانگی سپە ئەندام بو. رۆژنامە ی ئیتیلاعات^(۲) هەوالی مردنی بانو عەزرای نوسیبو، له‌وه دەچێ که یەك دو رۆژ بەرله‌وه مردبێ.

دەس‌نوسەکانی کەلهور:

- ۱- رسالە ی غەدیریە: مەلاجە عەفەر قاری، تاران، سەنگی، نەستەعلیق خەتی کەلهور ۲- سەفەرنامە ی شاناسرەدین قەجەر، بۆ کەربەلا: تاران ۱۲۸۷ مانگی، سەنگی، وه‌زیری، خەتی کەلهور ۲۸۷ پەرە ۳- سەفەرنامە ی دووهمی شاناسرەدین: تاران ۱۳۰۰ مانگی، سەنگی، نەستەعلیق خەتی کەلهور.

۱- «جینگای ئاتەش نیشانی ئیستا: مەیدانی حەسەن ئاوا» مەیدانی تەوحید - ی نوکە»

۲- سالی ۲۰ ژماره «۶۰۷۱» چاپی ۳ ره‌جەبی ۱۳۶۵ ی مانگی

سەرچاوه:

- ۱- مه‌کارم الآثار له ئه‌حوالی پیاوانی دو سه‌ته‌ی ۱۳ و ۱۴ ی کۆچی مانگی. په‌ره‌ی ۱۲۵۹ و ۱۳۶۰ ژماره ۶۶۵ چاپی سالی ۱۳۵۲ هه‌تاوی، به‌رگی ۴.
- ۲- گۆفاری یادگار سالی یه‌که‌م ژماره ۷ په‌ره‌ی ۳۹ و ۵۶.
- ۳- شه‌ره‌فنامه به کوردی، په‌ره‌ی ۵۹۲ و ۵۹۵ به‌رگی ۱، چاپی دووه‌م، تاران سالی ۱۹۸۱ زاینی.
- ۴- المآثر و الآثار په‌ره‌ی ۲۰۳ - ۵ رۆژنامه‌ی ئیران ژماره «۷۸۰» سالی ۱۳۱۰ مانگی - ۶ - موئه‌لیفینی کوتوبی چاپی فارسی و عه‌ره‌بی نوسراوی خانبامشار په‌ره‌ی ۱۹۴ چاپی ۱۳۴۱ هه‌تاوی به‌رگی ۳.

جه ميل صدیقی زه هاوی

شۆپره سواری زانست و فلهسهفه و ئهدهب و شیعیر و هونه، پهسه ندیدهی هونه وهران و سه ته ریدهی بهخته وهران و شاره زای هموری و شوینان و ماموستای سپی، وه خوینان، له کر و نه خشی زانست و حکمهت و دیندا، تهونگه ری کرژ ریس و کوری خواناس و زانای ناودار عهلامه مهلامحه مه د فیضی زه هاوی هه ئیژاردهی خاندانی ناس و دیارده و دل پروناک و تاکار و زاناچاکی هم ئاو و خاکه، گولی پشکوئوی سروهی شادی ناو کورده وای، ناودار به جه میل صدیقی زه هاوی شاعیر و فهیله سوفی گه وری هم رۆژگار له سالی ۱۲۸۱ی کۆچی و ۱۹۳۶ زاینی بارگهی به ره ولای خوا تیکئاوه.^(۱) جه میل صدیقی زه هاوی، بز ماوهیه که له ئه ستامبولی تورکیا خه ریکی دهرس دانه و هی فلهسه فهی عه ره ب بوو له همو پله و پایه کانی حوکومه تی دا کاری کردوه.

صدیقی زه هاوی لایه نگری دا بین کردنی مافی ژنان بوو، له و رینگایه شدا زۆری خه بات کردوه و دیوانی شیعیری به عه ره بی هه یه و به زمانی کوردی و فارسیش شیعیری زۆره.

جه میل صدیقی زه هاوی له سه ره تای مانگی میهر: «ره زبه ره» به ران = میزان» ی سالی ۱۳۱۳ی کۆچی هه تاوی به نوینه ری حوکومه تی عیراق له گه ل شاعیری کوردی ناودار «ئه حمه د حامید مه عروف ره صافی» (۱۸۷۵-۱۹۴۵ زاینی) که له به غا کۆته لی بو چه قاوه و چارینه کانی حه کیم عومه ر خه یامی کردۆته عه ره بی و چونه ته تاران و له جه ژنی هه زاره ی له دایک بونی «فیرده و سی

۱- عه لامه مه لامحه مه د فه یزی مو فتی زه هاوی خه لکی سه ره پیل زه هاوی لای کرماشان و یه کینک له موسلیحانی رۆژگاری خۆی بو.

توسی» به‌شداری‌یان کردوه.^(۱) صدقی زه‌هاوی کوری گه‌وره‌ی زه‌هاوی گه‌وره محمد فیضی موفتی زه‌هاوی‌یه. خانه‌دانه‌که‌یان له خانه‌دانه‌کانی ره‌سەن و گه‌وره‌ی کورده‌واری‌یه. جه‌میل صدقی زه‌هاوی زانسته‌کانی شه‌ریعه‌تی ئیسلامی و وێژاوه‌ری کوردی. عه‌ره‌بی له‌ فێرگه‌ی باوکیدا خویندوه و فێریان بوه و له‌ سوینگه‌ی هۆشی خوا پێداوی و له‌ به‌ر زه‌نگی و حازر زه‌نییه‌ک که له‌ زانست و زانیاریدا هه‌یبوه، زۆر زو گۆلی کردوه و له‌ ناو خه‌لکدا دیاربوه و زۆریان ریز بۆ داناوه. ئەو سه‌ره‌رای زمانێ کوردی، زمانێ عه‌ره‌بی و فارسی و تورکیشی زانیوه و له‌ رۆژنامه‌نوسی‌دا ده‌سنی بالایی هه‌بوه و چەن په‌راوه‌شی له‌ زانستی جۆراوجۆرا نوسیوه.

جه‌میل صدقی زه‌هاوی کاتی له‌ جه‌ژنی هه‌زاره‌ی له‌دایک‌بونی فێرده‌وسیدا به‌شداری کردوه، بره‌ شیعریکی به‌ فارسی له‌ سه‌ر وه‌زنی شانامه‌ داناوه و خویندویه‌ته‌وه که دو شیعری ئەوه‌لی ئەو بره‌ شیعره‌ ئەمه‌یه:

به‌ فرودسی از من سلامی برید
پس از عرض حرمت پیامی برید
که ای شاعر خفته در زیر خاک
نهان از نظر دور از جان پاک

۱- عدلامه‌ مه‌لامحمد موفتی زه‌هاوی باوکی جه‌میل صدقی زه‌هاوی له‌ ۱۲۰۸ی کۆچی مانگی له‌دایک‌ بوه و له‌ ۱۸۹۰ زاینی وه‌فاتی کردوه و نازناوی شیعری «فیض» و مامۆستای عدلامه‌ مه‌ولانا‌عه‌لی قزلبجی تورجانی بوه که ۱۲۲۵ی کۆچی مانگی له‌دایک‌ بوه و له‌ رۆژی دوشه‌مه‌ چاری ذیحجه‌ سالی ۱۳۹۵ کۆچی به‌ره‌ولای خوا کۆچی کردوه. موفتی زه‌هاوی له‌ زانستی وێژاوه‌ری و ئەده‌بی و زانستی دینی و مه‌عارفی ئیسلامیدا بن‌وینه‌ بوه و هه‌ر له‌ به‌ر ئەمه‌ش بۆماوه‌ی ۳۸ سالی ره‌به‌ق موفتی به‌‌غا و ئەو ناوه‌ناوه‌ بوه و هه‌زاران فتاوی له‌ رچه‌ی فیه‌قی ئیمامی شافعییدا بۆ مسوڵمانان داوه.

(بروانه‌ ژیناوه‌ری زانایانی کورد... یا گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌هنگ و زانست چاپی تاران - چاپخانه‌ی مه‌هارت سالی ۱۳۶۴ کۆچی هه‌تاوی. «شه‌پۆل»)

جهمیل صدقی زه‌هاوی له سه‌ره‌تاوه له مه‌جلیسی مه‌عاریفی به‌غا ده‌س به‌کار بوه و له دوا‌ییدا بوته ئەندامی کۆری نوسهرانی رۆژنامه‌ی «زه‌ورا» و ئەوسا بو ئەندامی مه‌حکمه‌ی ئیستیناف هه‌ل‌بێژدراره و سه‌ره‌نجام به‌ ناوی ئەندامی کۆری رامیاری و سیاسی نێردراوته «یه‌مه‌ن» و له‌ فێرانکۆی فه‌لسه‌فه‌ی عه‌ره‌بی «ئیسلامی» له‌ فێرانکۆی سه‌له‌نه‌تی ئاستانه، بو‌ وتنه‌وه‌ی وێژاوه‌ری عه‌ره‌بی له «دارالفنون» دا بوته‌ مامۆستا و له‌ دوا ته‌مه‌نیشدا بو‌ ئەندام‌بونی مه‌جلیس و کۆری نوێنه‌رانی حوکومه‌تی تورکانی وه‌سمانی هه‌ل‌بێژدراره.

جهمیل صدقی زه‌هاوی ئەم کتیبانه‌شی نوسیوه.

۱- کائینات له‌ فه‌لسه‌فه‌دا

۲- جاذبیه و ته‌علیلی ئەوه له‌ زانستی ته‌بیعیدا

۳- موجه‌لی میما ئەراو...

ئهمانه به‌ په‌خشان و بلاوه‌ن، دیاره به‌مانه و نوسینی ئەم‌جۆره زانستانه پله‌ی زانیاری باش ده‌رئه‌که‌وتی.

- به‌ شێعر و هه‌لبه‌ستیش ئهمانه‌ی داناوه:

۱- «الکَلِمُ الْمَنْظُومُ»

۲- چارینه‌کانی زه‌هاوی و دیوانی شێعر و شتانی‌تر.

زه‌هاوی له‌به‌ر ئەوه‌ی زۆری شێعر داناوه و به‌له‌ز شێعری وتوه، قه‌سیده‌کانی هه‌مو له‌یه‌ك پله‌دا نین له‌ جوانی و به‌ هێزیدا؛ له‌ زۆربه‌ی قه‌سیده‌کانیدا یه‌کبونی واتا و مه‌به‌ستی له‌ ده‌س داوه. زۆری له‌ بیرورای حوکه‌ما و ئەندیشه‌ی زانیانی له‌ بابته‌ دنیاوه له‌ شێعره‌کانی خویدا گونجاندوه. فاخوری میژوی له‌ دایک بونی جهمیل صدقی زه‌هاوی ۱۸۶۳ی زاینی و ریکه‌وتی ۱۲۸۰ی کۆچی و تاریخی فه‌وتیشی ۱۹۳۶ زاینی و ریکه‌وتی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ کۆچی مانگی نوسیوه.

حوالینخۆشبو حاجی میرزا ئەحمه‌د ذیوان به‌گی شیرازی دانهری حه‌دیقه‌ی

شوعه را له سالی ۱۲۹۷ی کۆچیدا ئه چینه عیراق و ناوی عهلامه مهولانا موفتی زه هاوی و جه میل صدقی. زه هاوی له شیخ عه بدولعه زیز عاصم سه نه ندجی «سنهیی» بیستبو، ئه چن زیاره تیان بکا به لام بۆی رینه که وتبو بیانپینی و هه ندی له شیعه فارسییه کانی ئه و باوک و کوره له عاصم سنهیی وه رته گری و له هه دیقهی خۆیدا ئهینوسی. ئه مهش هه ندی له و شیعرانهی و له هه دیقهی شوعه رادا نوسراون، له غه زه له کانی موفتی زه هاوی:

غه زه ل:

نه همین جای زحل بالتر است از مشتری
می دهد هر نحس را بر سعد گردون برتری
دل چو شد از زنگ کثرت صاف وحدت نقد اوست
شیشه ما را صفای خویشتن باشد پری
تونه اوئی و نه بی اوئی اگر می جوئیش
بایدت از خویشتن هم بگذری هم نگذری
تو مثال سایه ای و او مثال آفتاب
هر قدر کز خویشتن خالی شوی از و پری
دختر رز هست عقل آدمی کابین او
گشته محروم او وصالش زاهد شهر از حری
امتی را زاهد ابله به خود دعوت کند
شخص واحد گشته هم گوساله و هم سامری

چارینه

عمرم به عبث صرف فنون خوانی شد
دانش همه عیب خویشتن دانی شد
کاری که از او هیچ پشیمان نشدم
در مدت عمر خود پشیمانی شد

دو پاره

انصاف مجوز طبع اینای زمان
 ناسازی و ناسزا بود عادتشان
 دورت فکنند باشی از راست چو تیر
 بر دوش کشندت شوی از کج چو کمان

له بابته جهمیل صدقی زه‌هاویشه‌وه، دیوان به‌گی ئه‌نوسی: ناو و ناوچاوان
 جوانه و کوری مه‌وله‌وی محمه‌د فیض: «موفتی زه‌هاوی»یه، ئه‌م کوره له
 فیزگی‌ی باوکیدا په‌روه‌ده کراوه و فیز بوه و بار هاتوه ئیستا که پیمان له سالی
 ۱۲۹۷ ی کۆچیدایه ته‌مه‌نی نه‌گه‌یشتۆته بیست ساله، ئه‌لین: هه‌مو زانست و
 زانیاری‌یه‌کانی باوکی فیزبوه و زمانی زگ‌ماکی کوردی و زوانی فارسیش
 ئه‌زانن، هه‌رچه‌ن له‌ناو عه‌ره‌ب و تورکا هه‌ستاوه و دانیشتوه. ئه‌مه‌ش وینه‌ی
 شیعرێ فارسی، که له عاصم سنیی وه‌رگیراوه و له هه‌دیقه‌ی شوعه‌زادا له
 چاپ دراوه.

غه‌زه‌ل

عاشق یکتا نمی‌باشی الا ای دل چرا
 می‌شوی هر لحظه بر معشوقه‌ای مایل چرا
 می‌کنی از امر ایزد خویش غافل تا به کی
 دوری از حق می‌کنی، گنجی ره باطل چرا
 هیچ غم اندر دل دیوانگان گویند نیست
 از من مجنون نمی‌گردد غمت زایل چرا
 گرداند مرغ چون در می‌رهد از غمی
 آنقدرها رقص از شادی چو شد بسمل چرا
 در درون توست مطلوب تو ای مجنون زار
 بهر لیلی می‌دوی اندر پی محمل چرا

دختر رز هر شبی صد کس به کار می بردش
می شود انسان بدینسان فجعه ای مایل چرا

دوباره

بی رقیب اندر جهان دار کو
اندین گلشن گلی بی خار کو
گر فکند از رخ نقاب آن آفتاب
دیده ها را طاقست دیدار کو

دوباره

گل گریبان پاره از تاب جمال کیست خود
بلبل از عشق گل این گونه نالان گشته است

بیره میردی نه مر^(۱) له روزی ههینی رنکه وتی ۱۹۵۰/۱۸/۲۵ ی زاینیدا به م بره

شعیره شینی بو جه میل صدقی زه هاوی گیراوه و فهرمویه تی:

شیننامه

ته وه کولی نه بو ته مسان ته وه نده خۆن باری
ته عامولی نه بو هه ور ته که وته گریه و زاری
فه له ک بو خاکی ته بیژایه وه به سه رمانا
مه له ک بو که چاوی ده به شا و له گریانا
به بای زه هاوه به هاران که هه وری رهش ته گری
به شینی بلبله گریانانی شه ونم و هه وری
هوزاری گولشه نی ته م خا که پا که بو تاک بو
فه زای ته ده ب به چرای شیعره کانی روناک بو

۱- له ۱۲۸۸ ی کۆچی مانگیدا له سلیمانی له دایک بوه و له ۱۹۵۰/۶/۵ زاینی بارگهی به ره و لای خوا
تیکناوه.

به بآلی شیعر و ئهدهب شاهبازیکی میعراج بو
 شههی سه ریری ئهدهب فلهسه فیهشی سه رتاج بو
 ئیتر نه ماوه ئومئیدم له داری دنیا دا
 بگاته ریزی صدقی کهس له شاری «زورا» دا
 به میصره عینکه، ده می مه رگ و ته رجه می حالمان
 کسوف رۆژه «زههاب» زه هاوی لای عالمان^(۱)

ههروهها له رۆژی ۲۷ مایسی = مارس ۱۹۷۳ زاینی پیره میترد له شاری بهغا
 له ئاههنگی رۆژی چلهی مردنی جه میل صدقی زه هاوی به شداری کردوه و به
 کوردی و عه ره بی شیعی خویندۆتهوه، ئه مه ش شیعه کوردیهکانی پیره میتردی
 نه مر، که به بۆنه ی چله ی صدقی زه هاوی فه رمویه تی:

باوه ر ئه که م که لایانی بلنند نامریت و ئه ژی
 جار ان به خه و بو، ئیسته به دیمانه هاته دی
 چه نده گیانی مردو بانگ ئه کرئ و گفت و گو ئه کا
 فه ن بۆ ژیان هه تا سه ر گیان جست و جو ئه کا
 پروانه ئاسمان بوته په لکی زه رد و سور
 گیانی زه هاوی به که ئه دره وشیته وه له دور
 گویم لیه بانگ ئه کا که به خپه ر بێن به کۆمه لی
 ئه م هاتنه تان نیشانه یه بۆ رهنگی به کدلی
 شادم به مه یله وه یادی ئاواره ییم ئه که ن
 دیاره به قه دری خویندنه وه به رز ئه بیت وه ته ن

۱ - نوکته: «زورا» به واتای بهغا و ناوی رۆژنامه یه کیش بوه که صدقی زه هاوی تیندا نویسه. «زههاب» به
 واتای رۆیشتن و کۆچ کردوه - به حیسابی ئه بجه د میصره می دووه می دیری دواپی هه لبه سته که، ئه کاته
 سالی ۱۳۵۴ ی کۆچی مانگی که سالی کۆچی دواپی جه میل صدقی زه هاوی به.

ههتا حورمهتی گوزه شنته بئ، تازه پئنهگا
 خوینی حماسهت هه لده قولینی له ناو رهگا
 ده رکهوت زه هاوی وا له دلی ئیمه دا ئهژی
 چهند بهختیاره، دیاره که ئاواتی هاته دی
 سه د سالی تر بپرسی، جه میل صدقی وا له کوئی؟
 دهنگی بلندی خزی له هه مو شیعی دیته گوئی
 نالیم که هه یکه لیککی ببئ، وینه مردوه
 دیوانی شیعی چاکتره ناودار و زیندوه
 جاران به شیعی ئه و بو که «فیردهوسی» ناسرا
 فیردهوس بو به هه واری دو فیردهوسی وهک برا
 کاک جه میل به یادی جه میل بو که شیعرهات
 راوهسته زوری نه ماوه که منیش بیمه لات

الزهاوي

بهار «ملك الشعرا محمد تقی بن ملك الشعرا» که یه كینك له لیکۆله ران و
 ئوستادی زانکۆی تاران و شاعیریکی به ناوبانگه و له ۱۸۶۶ی زاینی له دایک
 بوه و له ۱۹۵۱ی زاینی دا مردوه، شیننامه یه کی زۆر جوان و پرواتا و
 موفه صه لی به شیعی فارسی بز گتیاوه و له دیوانه که ی خۆیدا له چاپی داوه.

شیر

قرن‌ها بگذشت تا آمد زهاوی در وجود
 نیز چون او باز نارد قرن‌ها دُور زمان
 گر به مرگش صبر بنمائیم از بیچاره‌گیست
 وان به‌واقع یأس و نومیدی است نی صبر و توان
 شد زهاوی خسته و زین دهر پر غوغا گذشت
 دست‌افشان پای‌کوبان از سر دنیا گذشت
 زان حکیمان کهن کی چون زهاوی شعر نو
 در وطنخواهی و آبادی و عمران دیده‌ای؟
 دجله‌ی بغداد بر مرگ زهاوی خون گریست
 نی خطا گفتم که شرق از نیل تا سیحون گریست
 اشک ریزان شد عراق از ماتم فرزند خویش
 همچو یونان کز غم هجرانِ أَفلاطون گریست
 زین بلای عام یعنی مرگ سلطان سخن
 مردم شهر به شهر و بدو، در همان گریست
 از غم شعر روانش فکر از گردش فتاد
 در فراق طبع پاکش لفظاً بر مضمون گریست
 زد گریبان چاک، نظم و ریخت بر سر خاک، نثر
 از غم او هر یکی موزون و ناموزون گریست
 دوش برخاک مزارش خیمه زد ابر بهار
 خواست تا در هجرش از چشم «بهار» افزون گریست

سهرچاوه‌کان:

زه‌هاوی، دکتور معین، پاره‌ی ۶۶۱ جه‌لدی ۵ ئە‌علام، تاران، ۱۳۶۲
 هه‌تاوی. گۆفاری یادگار پاره‌ی ۹۲ ژماره ۹۲ ژماره ۱ و ۲ چاپی تاران

خهرمانان و میهر «رهزهر» سالی ۱۳۳۷ ههتاوی و گزفاری یادگار په‌رهی ۶۴ و ۶۵ ژماره ۹ چاپی تاران، گولانی ۱۳۲۶ ههتاوی. ئه‌بی بزانی له ۱۵ ی ئاوریلی ۱۹۸۶ زاینی و ۲۶ دار ۱۳۶۵ ههتاوی و ۲۶ خاکه‌لیتوهی ۲۵۹۸ کوردی سالی ۳ ژماره‌ی ۱۷ ی رۆژنامه‌ی شه‌هاده‌ی کوردی شه‌رحی جه‌میل زه‌هاوی به‌قه‌له‌می «شه‌پۆل» ب‌لاو کراوته‌وه.

ئه‌لمنجد فی‌الادب و العلوم - معجم‌الاعلام په‌ره‌ی ۲۳۵ چاپی پانزده سالی ۱۹۵۶ ی ز. په‌ره‌ی ۷۲۸ میژوی ویتزاوهری زمانی عه‌ره‌بی نوسراوی حه‌نافاخوری ته‌رجه‌مه‌ی عه‌بدولمحمد ئایه‌تی، چاپی ۱۵ ی ئاذر ۱۳۶۱ کۆچی هه‌تاوی تاران. حدیقه‌الشعرا‌ی دیوان به‌گی - ده‌س‌نوسه‌کانی شیخ‌العزیز عاصم سنه‌یی - میژوی ئه‌ده‌بیاتی عه‌ره‌ب نوسراوی ئوستاد ئه‌حمه‌د تورجانی‌زاده - په‌ره‌ی ۳۰۸ تا ۳۱۰ چاپی ۱ ره‌شه‌مه‌ی ۱۳۴۸ کۆچی مانگی و گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و زانست نوسراوی شه‌پۆل چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی، به‌رگی ۱، چاپی یه‌که‌م، تاران.

«خه‌تی» فهرس‌المؤلفین بالظاهریه «چاپی» محمدامین زکی: تاریخ السلیمانیه ۲۵۳-۲۵۶، رفائیل بطی: الأدب‌المصری ۱: ۵-۶۶، محمد جمال الهاشمی‌الادب‌الحدید ۴۷-۶۶، فهرس‌دارالکتب‌المعریه ۳: ۱۳۱، ۱۵۶، ۲۰۵: ۷، سعد مخائیل: آداب‌المصر ۱۱۳ - ۱۲۶، عباس محمود‌العقاد: ساعات‌بین‌الکتب ۱۹۵ - ۱۹۹، خیری‌العمری: شخصیات عراقیه ۱: ۶۵-۸۴، سرکیس: معجم‌المطبوعات ۹۷۸، ۹۷۹ رفائیل بطی: سحر‌الشعر ۱۶-۴: الموسوعه‌العربیة ۳۸۳، الفاخوری: تاریخ‌الادب‌العربی ۱۰۲۹، القاموس‌العالم ۱: ۴۰، ۴۲، سرکیس: جامع‌التصانیف ۷۴، سامی‌الکیالی: الراحلون ۶۱-۷۳، محمد صبری: شعراء‌المصر ۲: ۲۳-۴۶، الزیات: وحی‌الرساله ۱: ۸۱، ۸۴، محمد یوسف نجم: مقدمه‌دیوان‌الزهاوی، الخفاجی: مذاهب‌الادب ۱۷۳ - ۱۸۰، المکتبه‌البلدیة، فهرس‌الفلسفه ۱۹،

الدليل المراقى الرسمى لسنة ١٩٣٦ م س ٨٧٤ «م» الرسالة بالقاهرة
 ٧١٠:٤، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٨، ٣٥٩، ٧٠٣، ٧٠٤، عبد الوهاب الامين: الرسالة ٤:٧١٠
 الرسالة ٥:٣٥٥، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٨٧، ٣٨٥، ٤٠١، ٤٠٢، اكرم زعيتر: الرسالة
 ٥:٤٢٤، الزياد: الرسالة ٥:٤٤١٤٤٢، صلاح الدين الناهى، الرسالة
 ٥:٥٠٦، ٥٠٧، يحيى محمد على: الرسالة ١٠:٢٧٣، ٢٧٤، محمد رجب
 البيومى: الرسالة ٢٠:١٠٥٤-١٠٥٦، ١١٠١، شمس الاسلام بتونس ١:١٠٩،
 مهدي المقلد: الطليمه ٢:١٨٨-١٩١، العرفان ١٠:٩٢، ١٩٦، ١٥، ١٠٤٢،
 العصبه بسان باولو ٢:٢٦٣، اسماعيل مظهر: المصور ١٠٨٣-١١٠، الفتح
 ٥:٥٠٤، سليم طه التكريتى: الكتاب ٨:٧٠-٧٧، الكتاب: ١٠: ١٠٣٠
 نجدت فتحى صفوف: الكتاب ١١: ٢٨٦، ٢٩٦، سامى الدهان: مجله الاذاعه
 السوريه عدد ١٦ ايار ١٩٥٤م، المرأة الجديده بيروت ٤:٢٥٤-٢٦٢، المستمع
 العربى س ٩، ع ١٣، ص ١٠ قدمر: المقتطف ٨٧:٣٧٥، ٢٧٦: اسماعيل
 ادهم: المقتطف ٩١:٣٧٠، ٣٧١، المنار: ١٣، ٨٤١-٨٤٦، متيرفا
 ١:٣٨٣، ٢:٣٣٥، خليل الهنداوى: منيرفا: ٥:٥٥٣-٥٥٦، المواهب بالارجنتين
 س ١٠، ع ٧، س ٣٤-٣٨، انبراس ١:٢٧٥، ٢٧٦، ٢:٣٦٨، الهلال
 ٤٤:٧٤٦-٧٤٨، رفائيل بطى: الهلال س ٥٥، ع ٣، ص ١٢٥ - ١٢٩ «ج»
 عبدالحليم محمد: السيايه الاسبوعيه ع ٢٤٩، ص ١٧. III: 483

في بدء كموله (۱۲۷۹ - ۱۳۵۴ هـ = ۱۸۶۳ - ۱۹۳۶ م)
الزهاوي في شيخوخته

۱۹۴۰م ترمين اولوكته ۱۹۴۰م نموذج من خطه ۲
جمیل صدق الزهاوی

انا فقه الزهاري اقدمنا واري بمسخرنا
وسهل الالتي ارس طرفي ماري القارمين والاهينا
وفا الحتام وامر السلام
۱۴۷ مارستانه ۱۹۴۵

ارسلت اليكم في كتابه قبل هذا عدد من
الرباعيات وهي نماذج للبقية وقد وقع
في لفظ رابعية خطأ والصواب كما ياتي
ليتنا في كتابنا تسمى ليتنا في الميرلا تسمى
ليتنا كالعقاب نبتة امري بعد الف من النين تسمى

جمیل صدقي الزهاوي نموذج آخر من خطه :

نه قل له الاعلام خهيره دين زهره كلي لاپره ي ۱۳۷ چاپی شه شه م سالی

۱۹۸۴ ای زاینی بهرگی دوهم.

سەر تا نەتەوهی لور کین؟

وهك میژو دەلی ناوی لور بۆیە بە سەر ئەو کۆژدانەدا براوە و جەجەیی خۆی لە «کول»ی مانرود ژیاون و لە دواییدا گە بەر زاوژو، وە جەجەیان لە سەر بۆمە و جینگایان بەر تەنگ بوو و دەستە و تیرە تیرەیان لێ جیا بۆتەوه و هەر یەکێکێک رۆی کردۆتە لایەك؛ یەكێك لەو هۆزانە، شازادەكانی ئەزلهوویە - ە - کە بە لوری گەورە ناودارن، لە کتیبی «زبدە التواریخ»دا^(۱) نوسراوە کە ئەوانە بۆیە ناوی لوریان بە سەردا، براوە: لە مەلەبەندی «مانرود» گوندێک هەیە ناوی «کول»ە لە ناو دەربەندی کولیشدا شوتنێک هەیە «لور»ی بێ دەلێن، مەلەبەندی لورستانە بە ناوی لوری گەورە و لوری بچووک ناوی دەرکردووە، لە سالی ۳۰۰ی مانگی و ریکەوتی ۹۱۲ی زایینی «بەدر» بە سەر لورستانی گەورەدا جوگومەتی کردووە و برا چکۆلە کەشی کە بە ئەبومەنسور ناودارە بە سەر لوری چکۆلەدا چوگومەتی کردووە. لورد کێزۆن لە پەراوێ جیهان گەری لە ئێراندا دەنوسین: «لور کین و لە کۆیو هاتون؟ ئەمە، مەتەلێکیکە، هێمان جەل ئەبۆووە کە جەماعەتێک بێ ناوی یان بێ وێژەوانی و بێ وێژاوەری مابنەوه و هۆزی لور ئەناسرابی»^(۲) لە تواریخ بەختیاریدا ریبوارێک بە ناوی «ریج» دیتە بەرچاو کە لە دو ناوچەیی لورستان و کوردستاندا گەراوە و لور - هکان بە کورد ئەزانن^(۳) زانای گەورە...

۱- زبدة التواریخ سیتن. دوانیان بە فارسی یە و یەکیکیکیان بو تورکی یە. یەکم لور ئەوانە میرزا بایسەفقور میرزای نوسیوه و سالی ۸۳۴ مردووە، ۲ جەمالەدین مەجەد گوری عەلی گاشی داوێن ۸۳۶ مردووە، ۳ مەلا مستەفا سافی کردووە تە سەرباری تاج التواریخ و تا سالی ۱۰۲۴ هاتووە...

کۆبەیی عەلی عەونی پەرەیی ۶۱ و ۶۲ چاپی ۱۹۸۱ز

۲- جیهان گەری لە ئێراندا.

۳- تاریخی بەختیاری.

ئەمىن زەكى» نوسەرى كىتیبى «كورد و كوردستان» كە لە سالى ۱۹۱۶ى زايىنى چۆتە لورستان دەلى: لەوى لەگەن خەلكى لورستان بە زمانى، كوردى قسەم دەكرد و ئەوانىش بە زمانى كوردى وەلاميان دەدايه وە بە كوردى لەگەلیدا دەدوان و دەئاخاوتن.^(۱) ھەروا «مُرُوجُ الذَّهَبِ» بە رىوايهتى مەسعودى ئەم بىروباوەرى ھەيه كە لە لىكۆلىنە وەيه كدا «تاج العروس» لورى بە كورد داناو، ھەروا خاوەنى كىتیبى جىھانى موسلىمىن، خەلكى لورستان و كەرىمخان زەندى بە كورد ناو بردو.^(۲)

ویژه و ویژه‌وانی یا ئەدبیات:

لە بابەت ویژەو ویژەوانی لە دیاری لورستاندا ھەرچەن ئەبى زۆر بە وردى قسەى لى بکرى، بەلام ناتوانىن لەم نوکتە چا و بپوشىن كە لە بابەت بەراورد كردن و ھەلسەنگاندنى ھۆنە و شىعرى كوردەوارى لەتەك شىعرى دەورەى جاھىلى لە ھۆنە و شىعرى شاعىرانى وەك ئىمروئولقەیس و شەنفەرە و عەمرى كورى كولسوم و كەعبى كورى زوھەبىر و حارىس كورى حەلەزون كە لە يەك جەوھەر بىروباوەرى دەشت نشىنى شویتى وەرگرتوو، لەگەن ئاسەوارى لور كە ھەر وەك سورود و سوروشى بىگەرد بىدار كونەندەيه، لە نىوانیاندا بەراوردى بکرى و ئەوسا بە تەرازوى ھەستى بىگەرد، كە شىعرى عەرەب لە دەشت و بىوانى ویشك و گرەگرى گەرمای سوتىنەر سەرچاوەى گرتوو، لە تەك ھۆى موسبەتى شاعىرانى كورد و لور كە لە چىاى بەرز و نەرز، تافگە و

۱- كورد و كوردستان نوسراوى ئەمىن زەكى كورد.

۲- كىتیبى جىھانى موسلىمىن نوسراوى شىخ مستەفا راھنما چاپى ۱۴۴۱ى ھەتارى لاپەرەى ۹۲ تا ۸۸ مەسئەلى كوردستان و كەرىمخانى زەند.

ئاوی بهخۆرتینی ژین هینەر و دیمه‌نی دارسانی و جهنگل و لێر و لێره‌واری خه‌م‌په‌وتنی کورده‌واری، به‌رزی و ته‌رجیحی به‌یان بکری، بۆ وینه میر نه‌ورۆز که له نه‌وه‌زای شاوریدیخانی ئاخیرین ته‌تابه‌کی لوره که پایه‌به‌رزترین شاعیری ئی‌حساسی لوره، به یارمه‌تی بیری جوان و ته‌ژی و دارمان له عاتیفه و هه‌ست و ئی‌حساس له جوان‌ترین ئاسه‌واری مه‌نزومه‌ی خویدا، خۆی کردۆته نوینه‌ری بی‌چون و چرای ئه‌مه‌ هه‌ه‌وده ئاگاهانه، ئی‌مه وادار به‌م باوه‌ره ده‌کا که ته‌گه‌ر ژینگه‌ی مونساب و هه‌ل‌ومه‌رجی رۆژگار ده‌ره‌تانی بی‌بدایی، ئیستا ئی‌مه له مه‌یدانی، مه‌یدان‌داری شیعری و ته‌ده‌ب: ویتاوه‌ری کورده‌واریدا زیاتر له‌مه، ته‌مانتوانی مه‌تره‌ح بین و له چاو بده‌ین، ته‌وانه‌ی که له‌ته‌ک گیان و رۆحی واژه و ویتزه و ورده‌کاری زاراوه‌ی لو‌ریدا ئاسیاون، چاک ده‌زانن که به‌یان و شیعری نالی، وه‌فایی جزیری و خانی و میرنه‌وروز له شیعری بادیه‌نشینی ده‌وره‌ی جاهیلته‌ی عه‌ره‌ب که ته‌عالی شیعری له خوین و گیان و له‌شیاندا شه‌پۆل ته‌دا و ته‌جۆی که‌مه‌تر نابن، ته‌گه‌ر زیاتر و ته‌رزتر نه‌بن، هه‌ر به‌و ره‌سایی و دل‌چه‌سبی و گیرایی و پته‌وی‌یه که پر و ته‌ژی‌شه له که‌ره‌سته‌ی به‌دیع و ره‌وان و لوس و له‌باری، که گه‌یشتۆته پله‌ی کش‌گیری. لێره‌دایه که ته‌بی‌ بلین که ده‌نگدانه‌وه‌ی نه‌غمه و چریکه جاویدانه‌که‌ی نوینه‌ری په‌ریشانی ته‌وه، مه‌به‌ست میرنه‌ورۆزه، ته‌و قاره‌مانیکی تیشکاوه، که به یادی ئاره‌زوگه‌لی رابوردوی ده‌ژی و به وینه‌ی تاشه و گابه‌ردی کیتی سه‌خت و له راست ناکامی‌دا به له‌ز هه‌روه‌ک رابوردوی له که‌لین و کاژیری تاریک و رونی دل‌یدا زه‌مزمه و خو‌ره‌خو‌ر و هاژه‌هاژی به‌فراوی چه‌م و ئاوی هه‌لدیری لو‌رستان و نیو شیو و دۆلی کبی کورده‌واری دینته‌وه یاد و له یه‌ک چریکه‌ی پر ده‌نگ و ئاواز، ده‌س ده‌کا به خولقاندنی ئاسه‌واری جوان و دل‌په‌وتن که له وزه‌ی که‌م شاعیری ئی‌حساسی دایه، مه‌نزومه‌یه‌کی زۆر دل‌په‌وتنی جوانی هه‌یه، که له به‌حری هه‌زه‌جی موسه‌ده‌سی سالمی «مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیلن» دایه.

هفتو خیال از خاطر شیرین گذر کن
 خاطرش چون خاطرم زیر و زیر کن
 درای از قفسه آتش خانه دل
 هر دلش زن تا شود چون مرغ بسمل
 درشته ای از آه من در سینه اش کش
 تا شود بیجان جز مو بر روی آتش
 سیرینه در بیخ گوشش، در نهانی
 عرض کن از زانها چیزی که دانی
 کنای ستمگر بسیار بدکار فل افکار
 قلیا هری یا یثار، یثار و باطنی مار
 کی شکست این سوخ لعل آبدارت
 گلی به نیاراج خزان داده به هارت
 کی درینده پسرده شرم و حسنا بابت
 کی گنلت افشرده تا ریزد گلابت
 موزی قسه و به سنگی له تا بهت گنجی و لاویدا هیه که دهلی:

در جوانی تن توانا دیده بینا
 پنجه گیر، پشت خار، دل چو مینا
 زور بهار، تلب زانو، قنوت سنگ
 ملوی مشکین، بوی مشکین، روی گلرنگ
 همار عنصر چون ترازو راست موزون
 مترد و محرم و خشک و تر باهم چو معجون
 عنصر کم فرصت پیرید از دست چون طیر
 چو خیال و خواب کم اصل و سبک سیر^(۱)

یا مرامزا که زکاه و آزی که موشا ویر و نه گیرکاری حه سن خان والی پشتکو،

بووه، که له مەنزومەى ناودار بە حەوت بەند، بەرز بونەووە و عیرفان و وەحەدەتى وجود بە خەلک نیشان ئەدا، که دارای پایە و پلەبى بەرز و تەرزە که گۆیا له لایەن حەسەن خان والى پشتکۆزە دەخریته زیندان و هەرۆهک له نیو هۆزى له کدا قسەى لى دەکرى له و ماوهى که ئەرکەوزای له بەند و زیندان دا: بووه موناچات نامە «گازە» یەکی له حەوت بەنددا، داناو، پىشەوایانى دینى و پیغمبەر و حەزرتى عەلى کردۆتە تکاکار و گازەى له خوا کردووە تا بەلکۆ له زیندان بەربى و گۆیا له دواى هۆنینهووى حەوت بەندە که له بەند و زیندان ئازاد ئەبى. ئەو حەوت بەندە ئەوەندە بە سۆزى دى هۆنراو تەووە که شاعیر گەشتۆتە «سدرەالمتهى» ی وەحەدەتى وجود له عیرفان و خواناسیدا و له یەک تەبەلورى عەینیدا ئەو بۆ لای نیهایەتى بن نیهایەت راده کیشى و مەستى بادهى عیشق و ئەوینى زاتى پاکى خوا ئەبى و ئەو حەوت بەندە بە «موشکیل گوشایی، موشکیل گوشایی» دەس پى دەکا.

له شانۆ و واژە جوانەکانى ئەم هۆنە رەنگینە سەردەمى شکایەتى مەسعود - سەعد سەلمان له زیندانى «ناى» و «مەرەنج» دینیتەووە بىر، بۆ وینە که دەلێ:

بینای لامهکان، بینای لامهکان
 قادر قودرەت، بینای لامهکان
 ئیلتیجام وە تۆن یا سیرى سوبحان
 بە خاتەم بەدەر لى بەند زیندان
 یارەب زولم ژە عەدل تۆ قەباحەتەن
 شەو خوروا و دیم گشت عەلامەتەن
 پەنام هەر توئى یەکتای بن هەمتا
 وەى بەند زیندان من بییوم رەها...

وتمان و زانیمان که له و هۆنه عاریفانه پر له گازنده به ههستی پاك و بینخهوشی بهندهگی تا نینو سنوری فهنا له حه قدا، ده تاوێتهوه؛ ئه وهیه، خوا به هاواریه وه ده چنی و حه سه ن خان والی خۆی له بهند رزگاری دهکا و ئه بینیریته وه سه ر کاره که ی جارن و کاری وایش دهکا، که ئه رکه وازی به کیژه دل لاوینه ئه وینداره، دل براوه که ی بگا و بینه حه لالی یه کتر.

یا هادی به گ له هۆزی ساکی ناودار به شایق لورستانی که دیوانینکی چواره هزار شیعی هیه، بۆ نمونه دهلی:

ز کویش چون روم در هر قدم بی خود ز پا افتادم

چو مخموری که مست از خانه خمار برخیزد

له غزه لی ترا فرمویه تی:

کشیدم بارها با او به خلوت، جام زاهد را

پی انکار می رندان عبث کردند بدنامش

یا عهبدو لّلا سولتان چگنی لورزاده که له پیاوه گه وره کانی سه ته ی ۱۱ ی مانگی بووه و حاکی به شی له ویلایاتی خوراسان بووه.^(۱)

یا مامۆستای زانست و عیرفان و سه رده سه ته ی هۆنه ران و بۆیژان، زانای مه زنی کوردستان «مه لا په ریشان» ی دینه وه ری - لور و لورزاده. عه للامه مه لا په ریشان یه کینکه له زانایانی پایه به رزی عیلم و زانین که زمانی کوردی، عه ره بی، فارسی و تورکی باش زانیوه، مه لا په ریشان خواناس و عارفی گه وره بووه که عالمی ههستی و بون به ناوی تیشکن له زاتی کاملی خوا ئه زانی. ههروهک هه مو خواناسانی دیکه مه لا په ریشان له زاتی حه قدا تیشک و تیریزی

۱- جوغرافیای تاریخی و میژوی لورستان، کاک عه لی ساکی به نه قل له مجمع الفصحای هدایهت و روژنامه ی که یهان روژی ۵ شه مه ۱۳۷۲/۶/۲۵ ی هه تاوی و ۲۸ ی ربیع ی ۱ سالی ۱۴۱۴ ی مانگی ژماره ۱۴۸۶۶ به قه له می کاک ئیره ج کازیمی کوپی عه لی ئه سه فر کازیمی موموه ند و گولزاری ئه ده بی لورستان نوسراوی کاک ئیسه فه ندیار غه زه نه ری ئومه رای ی چاپی ۱۳۶۴ ی هه تاوی.

وجودی خوا ئه بینه و که مالی موتهق که خوایه به بی خهوش و کهم و کوری
 ئه زانی. بی شک مه لا په ریشان له سوینگه ی بیری ورد و ئه ندیشه ی جوان و
 خوایی گه یشتوته دوندی حق و حقیقه ت ناسی، مه لا، لای وایه ته وای
 عالمی بون و جیهانی ههستی تیشکینه له وجودی زاتی حق ته عالا. ئه و له
 رینگای عیشت و ئه وینا به زاتی حق گه ییوه و ئه م رینگای بۆ گه یشتن به خوا له
 رینگای فهلسه فه و ئه قل به باشر و ئاسان تر زانیوه، به بیرورای ئه و ئینسان ته نیا
 مه و وجودیکی خاکی نییه، به راوه ژوی بیری ماددی و هه ندی باوری فهلسه فی که
 لایان وایه که ته نیا ته بیعه ته و ئه وسا له دهرونی ئه م ته بیعه ته دا ماهییه ت دهس
 ئه کا به گۆران و پروان و سوان. ئه و قهت، که مالی ئینسانی ته نیا به پینگه یشتن و
 ته و او بونی ئه قل نازانی، به لکو پینگه یشتنی به مه ئه زانی که مرؤف به هه مو
 حه قیه تی وجودیه وه بگه ری، تا ئه گاته خوا ههروه ک خوا فهرمویه تی «یا
 ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحا فملاقیه»^(۱) بۆ گه یشتن به مه، حه کیم و
 فه یله سوف له ئه قل یارمه تی وه ده گری، به لام عاریف و خواناس بۆ گه یشتن
 به مه، بروای به کار و کرده وه و تیکۆشان و رهنجدان به خو و به پاک و
 بیخه وش راگرنتی گیان و لهش و لاره. دیوانی مه لا په ریشان و بیر و بروای
 عرفانی ده و روبه ری ژینگه ی ژبانی مه لا، ههروه ک زه ریای بی پایانی شه پۆلی
 داوه و له قوولایی زولالی ئه م زه ریایه دور و مه رجان و مرواری دانه ی زل
 زل و به نرخ گیر دی، که دن و دهرونی به ستینی و ئیژه و و ئیژه وانی و و ئیژه وه ری
 ئیمه، به کرده وه و جاویدان رایده گری به موعجیزه و کش گیزی خواناسان ئه م
 حه ره که ته جه وه ره یه که مرؤف به خودا په یوه ند ئه دا، لیره دایه، که ئه بی بلتین ئه م
 خواناسه، شهیدایه کنیه؟ که به یارمه تی ئه قل و دن و دهرونی عیرفانی بالی
 فرینی بۆ لای عهرشی خواناسی گرتوه و به نه ردیوانی خواناسیدا سه رکه وتوه و

گه‌یشتۆته لوتکه و دوندی سه‌سه‌ری.

مه‌لا په‌ریشان له‌ روژگاری حوکومه‌تی ته‌یمور و شاروخی کوری
ته‌یموره‌شه‌له ژیاوه، نه‌عیمی ئرستورابادی ده‌لی مه‌لا په‌ریشان خه‌لکی دلفانه و
له‌گه‌ن خاوه‌نی «مشارق الانوار: شیخ ره‌جه‌ب بورسی» هاوچه‌رخ بووه و بز
ماوه‌ی په‌نجا سال پیکه‌وه دۆستی و په‌یوه‌نده‌یان هه‌بووه، هه‌روه‌ک خۆی به‌ شیعر
ده‌لی:

شیخ ره‌جه‌ب بورسی، وه‌ئهو، گشت قورسی
ئه‌هو، له‌ وه‌حده‌ت حه‌رفی ژ من پورسی
په‌نجا سال، طریق خزمه‌تم گوزاشت
جر زوه‌یه‌ک، رشته، جه‌ربه‌زه، نیاشت

شیخ ره‌جه‌ب بورسی له‌ ۸۰۱ی مانگی ژیاوه، جا به‌ و پتودانه مه‌لا په‌ریشان
ده‌بی له‌ نیوه‌ی به‌که‌می سه‌ته‌ی هه‌شته‌می مانگی ژیاوی و تا سه‌ره‌تای سه‌ته‌ی
نۆیه‌م له‌ ژیاوند، بووه و به‌ شیعر له‌ په‌ریشان‌نامه‌دا ده‌لی:

من ژ بسم‌الله، من ژ بسم‌الله
ابتدا مه‌که‌م من ژ بسم‌الله
په‌ریشان‌ناسه‌ ذکر مه‌که‌م لله
نه‌ ئه‌رای هه‌رکه‌س، به‌ل فه‌نا فی‌الله
لا رطب، لا یابس الا فی کتاب
کتاب ده‌رج هه‌مه‌ وه‌ فَصَلِ الْخِطَاب
ظاه‌ر هه‌ر شی‌ئی له‌ که‌تم عه‌ده‌م
الله ئه‌ریاب حدو‌ث ژ قدم
آب و باد و خاک ئاته‌ش زاه‌یره‌ن
عونصور بی‌ئیمکان مه‌عناش باه‌یره‌ن

زەمانی ایام جاھلیت بی
نەبی هات ژ بەغد نازل بی نوبی

له خۆیندنهوهی ئەشعارێ مەلا پەرتشان وا دەردەکەوی لە سەر ریبازی فیرگەیی
حوروفییە بوبی و ئەم رچەش لە سەرەتای سەتەیی هەشتەمی مانگی لە حودودی
۷۷۸ تا ۷۹۶ یەکن بە ناوی «فضل الله» لەلال خۆر ئوستوربادی.^(۱) دایهتیناوه.
پەیرهوانی حوروفییە بە ئەسالتی پیت و حەرف باوەریان هەیه، بۆ وینە
مەلاپەرتشان بە شیعەر دەلی:

وہسف بەندەگی بزبان سئ حەرفەن
حەرفی سی، کەلام و نەحوی، صەرفەن
ژە «واو» و دود، وەفا بکەر زەبیت
ژە «صاد» صەبر، صەفا، بکەر زەبیت
«ف» فەقر و فاقە، فەنا و امحل
خیرالکلام ماقلاً و دل

۱- لە ۷۴۰ لەدایک بوو. کە باوەری وابوو کە دواي پینغەمبەر «دخ» درگای وەحی بەسراوه، تەنیا
پیاوانی وەك ئەو لە رینگای خەودیتتی راستەوه، کەلک وەر بگرن و لە کتیبی خەونامەیی خۆیدا دەلی لە
سالی ۷۸۶ لە باغی صوفیان لە بروجرد چۆتە نیو خەو دیتتی بە راستی. وە زاھیر بونی حەقی لە «نبوت»،
ویلايەت و ئولویەت» دا کورت کردۆتەوه، لەلال خۆر بە بیرورای خۆی بە جۆریکی سەیر و سەمەرە
نایەتەکانی قورئانی دەردەخست و دەبوت کلیلی ئەم مەتەلە، لە دەس مندایە و خەلکیکی لە خۆنالا ندبوو
بیدەتێکی ساز داو، کە بوە هۆی ئەو کە بە فەرمانی کوری تەیمورە شەلە لە سالی ۷۹۶ ی مانگیدا کە
خەریکی نویسی جوادانە نامە بوە هەرەك «مەنصوری هەللاج» و «عین القضاة» بکوژی، ئەلین دواي
حوروفیان، نوختەوہیبیان سەریان هەلداو کە لە باتی واژە، کایەیان بە نوختە کردو و بە خەیاڵ رەمز و
رازی قورئانیان دەرخستو، ئەم باوەرەش لە فەقیکانی فەزلوللا ئوستوربادی، لەلال خۆرەو سەرچاوەی
گرتوو. یادداشتی حیسامەدین زیایی لورزادە، واژەنامەیی گورگانی، مەحرەمنامەیی سەید ئیسحاق -
رۆژنامەیی کە پەیمان ژمارە ۱۴۸۶ - ۵ شەمە ۱۳۷۲/۶/۲۵ ی هەتای بە قەلەمی کاک: ئیرەج کازیمی و
میژوی مەشاهیری کورد، بابامەردۆخ رۆحانی.

عەللامە، مەلا محەمەد ناودار بە مەلا پەڕێشان کە بە ئەبولقاسمیش ناوبراوە هەر وەکو لە بەرا راماڤگە یاندا لە زانیی تەفسیری قورئان، ئووصلی فیه، فەلسەفە، کەلام، حیکمەت، مەنتیق، وێژاوەری، بە لاغە، صەرف، نەحو، هەیهت و هونەری شیعەر و شاعیریدا زۆن شارەزا بوو و لە هۆنە و شاعیریدا زۆر زەبەردەست بوو. ئەتوانین بێژین ئەو زاتە تا قە ئەستیرەیهکی پڕشنگدارە، کە لە ئاسۆی ئاسمانی بەرز و تەرز بەرەبەیانێ وەپێژە کوردهواریدا گزینگێ لە شاخ و چیاکانی لورستان داو، بە گرشە و ورشە پڕشنگهاوێژی جوان و رەنگینی خۆی دیمەنی گولزاری دیوانی وێژەوانانی کوردستانی رازاندۆتەو، تاکە حەکیم و هۆنەری لە نیو. هۆنەرانێ کوردستان کە توانیبیتی پێ بنیتە جێ پیتی مەلا، تەنیا حەکیم «مەولەوی کورد»ە. ئیو و خوا ورد لە واتای ئەم شیعەرە بێرکەنەو، کە مەلا پەڕێشان لە پەسنی حەزرتی حوسین «ع» دا دەلێ:

ئەي شمس الضحی، ژ، تەشنەگی زەرد

ئەي گولگون قەبای مەعەرە کە ی نەبەرد

مەلا پەڕێشان لە نیو هۆنراوی یە کە مەدا بەراستی هەرای کردو، چونکا بە تەشبیهتیکی سادە، واژە و ئەلفازیکی رەوان جینگای بەرزێ ئەو جەنابە و کارەساتی شەری کە بە لای هەلداو، بە بێ ئەو ی کە بۆ جور کردن و ریکخستنی مانا و واژە بگەری و رەنج بە خۆی بدا. مەلا پەڕێشان لە هۆنەدا گەیشتۆتە دوایەلی فەساحەت و بە لاغەت و زمان تەری و پاراوی، ورد بێرکەنەو تا بزانتن چلۆن پلە ی بەرز و خەباتی مەمدوحە کە ی نیشان ئەدا کە دەلێ:

جەددی تو «خەلیل» رەهەبەری ئەنام

یەك قوربانی کەرد ئەویش ناتەمام

لە نیو، شیعری دوومی ئەم هۆنەدا بەراستی بەرزێ خەیان و توانایی و وزە ی هونەری و هۆنەری دەربریو، چونکا «یەك قوربانی کرد ئەویش ناتەمام» بێجگە لەو ی کە پەيام و مەبەستە کە ی بە چەشنیکی بێ ویتە و پروانا راگەیاندو، خوینەر

و بیسه ره‌یش، وه‌ها بیدار ده‌کاته‌وه، تا بزانی دواشانۆ، له هۆنه‌ی دوا‌ییدا چیه
و چلۆنه؟ ئه‌وه‌یه به راشکاوی ده‌لێ:

هه‌فتاد و دو‌ته‌ن قوربانی که‌ردی

حه‌ققا، نه‌رای حه‌ق مه‌ردانی که‌ردی.

ئه‌وه‌یه که ناچار هاوار ده‌که‌ین ئه‌م زانا به‌رزه چلۆن توانیوه‌تی ئاوا جوان و
سه‌رنج‌پراکێش ئه‌و شیعره ساده و ته‌ژی له واتای قوول و بی‌بهنه له‌و واژه ره‌وان
و ئاسانه‌دا جێگا، بکاته‌وه، که بی‌وردبونه‌وه هه‌موکه‌سی له واتایان بگا.

ئه‌ستیره‌ی پرشنگداری ناوچه‌ی لورستان، شه‌شسه‌ت و په‌نجا ساڵ به‌ر
له‌مه، به عیلم و عیرفان و زانست و زانین، دیمه‌نی جوان و شیرین و ره‌نگین و
دل‌پیتی جیهانی کورده‌واری، رازاندۆته‌وه و نور و چرای عیلمی تیندا روشن و
روناک هه‌لک‌کردوه، مه‌لا په‌ریشان له موله‌مه‌عات، غه‌زل، ئیستیعاره و ته‌شبیه و
به‌یان و مه‌عان و به‌دیعدا به سه‌رتۆپی شاعیرانی کوردی دانه‌نری، به تایبه‌ت له
سه‌ته‌ی هه‌شتمی مانگی به‌ملاوه، مافی مامۆستایی پیندراوه. ئیوه له‌م پارچه به
ساقی نامه ناوداره ورد بئه‌وه و باش بیری لێ بکه‌نه‌وه، که مه‌لا په‌ریشان ده‌لێ:

ساقی باوه‌رۆ جامی په‌ی مه‌ستی

له‌و ده‌م مه‌ستی یه‌ن ژ بان هه‌ستی

جامی که مه‌غزم باوه‌رۆ وه جۆش

دنیا و مافیها بکه‌م فه‌رامۆش

نه، ژه‌و باده‌ی به‌زم هه‌ریفان ره‌د

مه‌نه‌ی من‌الله مٌضِلِّ خیره‌د

مه‌ستان مه‌جاز، دیوه‌ن مه‌ست نیه‌ن

هه‌وا په‌رستان، خودا په‌رست نیه‌ن

ژه‌و باده‌ی بی‌غه‌ش خومه‌خانه‌ی دیرین

شیر مه‌ردئه‌فگه‌ن ته‌لخ له‌ب شیرین

بدەر، تا یه کجا، پاک ژ گونا بووم!
 مهستی، باوهرۆ، فهنا فی الله بووم
 موسولمانی کەر، من تەشنه کامەم!
 کافری زوهدەم مورید جامەم
 فیدات بام ساقی، تەر زوانم کەئە!
 من دەر دەدارم، دەوای گیانم کەئە!
 ژ جام تەو حید یه کجا مهستم کەئە!
 زەرەئە نابووم، بەلکە ههستم کەئە!
 بدەر بنۆشم وهیاد مهستان!
 پەنجەئە ئیبلینس پیچ ههوا پە رستان
 ساقی، پیر بکەر جام یهک مەئەئە
 بەلکە بگزرەم ژ «ما» و «مەئەئە»

هەرچەندە لە بارەئە توانایی و بیر و هۆش و زانایی و کارایی بی وینەئە
 عەللامە، مەلا ئەولقاسمی پەریشانەو هەقسە بکەئە و بدوئە و ستایشی بکەئە
 هیشتا ناگەئە جێگایێ کە بتوانی بڵێئە ئەومان بە جیهانی عیلم و زانست و
 هۆنە و هونەر ناساندو، ئەو ئەجلاتر لەو هەئە، ئیمە بتوانی ئەو کارە بکەئە،
 ئەوانەئە و ناسیاویان بە شیعەرەکانی ئەو هەئە، جوان بۆیان دەر دەکەوئە کە
 مەلا پەریشان بۆ رێک و پێک کردنی واژە و واتا، نیازی بە بیرکردنەو نەبوو،
 کەچی جوانترین وشە و مانای بەکار بردو کە لە سەهلی مومتەئەئە دەچن،
 هەر و لە تەشبیهات و ئیستیعارات دا و هەئە بەهێز بوو کە هێچ کەس لە کاتی
 خوێندنەو یا بیستنی شیعەرەکانی ئەو دا ناچیتە ئێو ئەو بیرە کە ئەو تەشبیە یا
 ئیستیعارەئە، تا خوێ بۆ زانینی و اتاکانی بە لیکۆلینەو هەریک بکا، هەز لە
 کاتی خوێندنەو یا بیستنی شیعەر و هۆنەکان لە واتا و ناوهرۆکی دەگەن و
 تەشبیە و ئیستیعارەئە هۆنەکانیشان بە ئاسانی بۆ دەر دەکەوئە، لەمەو هەموو عەجیزە و

کشگیری شیعر و شاعیری مهلا دهر دهکهوی.

لهم پارچه جوانه که له ستایشی هه زهتی حوسیندا «ع» فهرمویه، ورد
تی بفکرن:

ئه‌ی ئه‌سل سابت باغی سیادهت
وه ذبح عظیم دهشت عبادهت!
ئه‌ی شمس الضحی ژ ته‌شنه‌گی زه‌رد
ئه‌ی گولگون قه‌بای مه‌عه‌که‌ی نه‌به‌رد!
ئه‌ی سابت قه‌دهم شو‌ج‌اع رۆی رهم
سه‌روه‌ر، مه‌ردان، سیر صاحب‌و‌عه‌زم!
ئه‌ی سابت قه‌دهم، مه‌ود مومت‌ه‌حن
شاهی که‌م سپا، نه‌ صه‌حرای می‌حن!
که‌س چون تو صابر، وه به‌لا نه‌وی
موبته‌لا، وه دهشت «که‌به‌لا» نه‌وی
جه‌ددی تو «خه‌لیل» ره‌به‌ری ئه‌نام
یه‌ک قوربان که‌رد ئه‌ویش ناته‌مام
هه‌فتاد و دو‌تن قوریانی که‌ردی
هه‌ققا، نه‌ رای حق مه‌ردانی که‌ردی.

عه‌لامه مه‌لا په‌ریشان له ده‌وره‌ی سه‌فه‌وی‌یه‌کاندا ژیاوه، ماوه و ده‌ره‌تانی زۆر
که‌م بوه، ده‌نا ده‌یتوانی دور و گه‌وه‌هر و مه‌رجانی به‌نرختر و ته‌ژی‌تر له واتا و
مانا بخولقینی، هه‌روه‌ک خۆی فهرمویه‌تی:

عیبارت ته‌نگه‌ن به‌در مه‌عافه‌م
وه‌ر نه‌ مه‌تالیب عومده مه‌شکافه‌م

شیخ مه‌لا عه‌لی کرماشانی لای وایه، مه‌لا په‌ریشان خه‌لکی دینه‌وه‌ری لای
کرماشانه، زیبا جزییش، هه‌ر لای وایه که‌ خه‌لکی دینه‌وه‌ره، سه‌ید عبدال‌حجتی

به‌لاغی خاوه‌نی کتیبی: رابوردوی شمس‌العرفانی تارانی که له ۱۳۶۹ چاپکراوه و ئیستا نوسخه‌یه‌ک له خانه‌قای نعمة‌اللهی لای حاجی عبدالحسینی ذوالریاستین له کرماشاندا هه‌یه و له پهره‌ی ۱۷۵ له بابی «پ» دا نوسراوه که: مه‌لا په‌ریشان ناوی مه‌لا محمه‌ده‌ه و خه‌لکی دینه‌وه‌ری لای کرماشانه. دانیشتوانی شاری نه‌هاوه‌ندیش ده‌لین نه‌هاوه‌ندی‌یه و به‌ئه‌بولقاسمیش ناو ده‌بری، له‌ به‌ر زانایی و پیاوچاکی خه‌لکی ناوچه‌کانی کرماشان و خوهره‌ماوا و زۆر شوینی دیکه‌یش ویستویانه مه‌لا بکه‌نه خه‌لکی لای خویان. ئه‌گه‌ر مرؤف ورد بنواری ئه‌مه‌ی بۆ ده‌رده‌که‌وی زمانی بناغه‌یی و وێژه و وێژه‌وانی کوردی له‌ هه‌موو ناوچه‌کانی کورده‌واریدا شیتوه‌ی «گۆرانی یا هه‌ورامی» بووه، بۆ وینه مه‌لا مه‌نوحه‌ری کۆلیوه‌ند، لورستان، ترکه‌میر، عه‌للامه و خواناسی مه‌زن هه‌زرتی: میر محمه‌د صالح حوسه‌ینی ماهیده‌شتی، خان ئه‌لماسخان، میرزا شه‌فیع، مه‌لا حه‌قه‌لی سیاه‌پۆش «فه‌یلی»، بابا تاهیر عوریان، ئه‌حمه‌د داواشی، ئه‌فسه‌ر به‌ختیاری، نادر هه‌رسینی، سه‌ید یه‌عقوب، مه‌لا صالح دزفولی، مه‌لا رۆسته‌می ئیسلامی، عاریف و خواناسی گه‌وره ئه‌رکه‌وازی، میرزا حوسین به‌نان، له‌ هۆزی سیاه‌پۆشی ئه‌له‌شته‌ر، شامی کرماشانی، بێسارانی، سه‌یدی هه‌ورامی، وه‌لی دیوانه و خانای قوبادی و... به‌ شیتوه‌ی گۆرانی (هه‌ورامی) شیعریان وتوه، جا ئه‌گه‌ر بلین مه‌لا په‌ریشان خه‌لکی نه‌هاوه‌ند یا ناوچه‌ی ئه‌له‌شته‌ری خوهره‌ماوا، کۆسپینک نایه‌ته‌ پێش. خانای قوبادی له‌ خودودی ۱۱۱۶ ی مانگی له‌دایک بووه و له‌ ۱۱۹۲ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و زۆر به‌ شانازیه‌وه ده‌لی:

هه‌رچه‌ند مه‌واچان فارسی شه‌که‌ره‌ن

کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن

له‌ پاشان له‌ سه‌رتاسه‌ری ناوچه‌ی کورده‌واری مه‌لا و فه‌قی و میرزا، کوربه‌شینخ و کوربه‌ ئاغا و خوینده‌وار که له‌ حوجره و مزگه‌وت له‌ پان خویندنێ مه‌عارفی

ئىسلامىدا، ئەدەب و فەرھەنگ و زمانى بە دەرس خويىندوو و زمان و زاراوھى شىئەرى گۆرانى كە خانە شىئەرى پىوتو، زمانى خويىندىن و نوسىن و زمانى رەسمى و باوى ئەو سەردەمەى كوردەوارى بوو، بۆيى خانە بە راشكاوى فەرمويەتى:

بە لەفەز كوردى، كوردستان تەمام

پيش بوان، باقى والىسلام^(۱)

سەرچاوه: ديوانى مەلا پەرىشان بە دەس خەتى حوسىن قاچار، سەفەرى ۱۳۲۶ى مانگى، يا سەرەتاين بە نوسىنى حەسەن نامى كورى «شىئەخ الاسلام» خەلكى سەنگور ۱۳۳۸ى مانگى = مەلا پەرىشان لە ھۆزى قەياس وەندە، كە لقىكە، لە ھۆزى كۆليوھەند و دانىشسوى ئىتارى قەزوين بوو و ناوى ميرزا محەمەدخان ناسراو بە پەرىشانە. ھەندى دەلەين: مەلا لە ھۆزى خەمسەى گەروسە. ديوانى مەلا بە شىئە زمانى گۆرانى يا ھەورامىيە و واژەى لورپىشى تىدايە. گەنجىنەى فەرھەنگ و زانست: ژىناوھەرى زانايانى كورد... نوسراوى محەمەد صالح ئىبراھىمى «شەپۆل» لاپەرەى ۷۳۳ تا ۷۸۰ چاپى تاران سالى ۱۳۶۴ى ھەتاوى - گۆلزارى ئەدەبى لورستان چاپى ۱۳۶۴ى ھەتاوى، نوسراوى ئىسفەنديارى غەزەنفەرى ئومەرايى - ديوانى خانە بە چاك كوردنى ئوستاد محەمەد مەلا كەرىم و گۆوارى ئاوتە، لاپەرەى ۴۰ تا ۴۵، ژمارەى ۱۰، سالى ۱۳۷۱ى ھەتاوى بە قەلەمى شەپۆل - مېژوى مەشاھىرى كورد ج ۱ -

۱ - سەرچاوه: زىدە التاريخ، مروج الذهب مەسمودى، شانامە، جىھانگەرى لە ئىتراندا، تاريخى بەختيارى، كورد و كوردستان نوسراوى ئەمىن زەكى، مەناقب الطالبين كە دەلەين: ئىمامى ۱۰ ھەلى كورى زەيد كاتى لە ترسى ھەربى دىن دوزمىن روى كوردەوتە لورستان و خەلك خزمەتى زۆريان پى كوردە، بۆ لورەكان دۆعاى خىترى كوردە وتويەتى: خودايا تۆنەم كوردە لورپانە پاريزى و لىيان خوش بى. ژىناوھەرى زانايانى كورد... نوسراوى شەپۆل، چاپى ۱۳۶۴، گۆلزارى ئەدەبى لورستان، رۆژنامەى كەبھان، شەرەفنامە.

چاپی ۱۳۶۴ی ههتاوی عهلامه بابا مهردوخ رۆحانی لاپه‌ره‌ی ۱۱۳-
لوغه‌تنامه‌ی دیه‌خودا پیتی - ر- په‌ره‌ی ۲۹۱- ره‌وضات جینان که شیخ ره‌جەب
بورسی یا «حافظ البرسی» به‌زانا و نۆرسه‌ری داناوه، که «مشارق الانوار و
لباب الایمان و مشارالامانی» له‌ ۸۰۱ی مانگیدا نۆسیوه- نه‌قل له‌ جوغرافیای
تاریخی لۆرستان، نۆسراوی کاک عه‌لی سألحی په‌ره‌ی ۶۹- مه‌جره‌منامه‌ی سه‌ید
ئیسحاق و شه‌ره‌فنامه و ئەمین زه‌کی. و نیکی‌تین: کورد و کوردستان، لاپه‌ره‌ی
۳۸۸ تا ۳۹۱. ئەم وتاره‌ بۆ کۆنگره‌ی کوردناسی له‌ بابەت زانیانی کرماشان
و فه‌ره‌ه‌نگ و وێژاوه‌ری و ئەده‌بیاتی لۆر نۆسراوه‌ که له‌ بابەت ۱۴ و
۱۳۷۲/۱۰/۱۵ی هه‌تاوی له‌ تاران له‌ تالاری فه‌ره‌ه‌نگ‌سه‌رای به‌همه‌ن
خوێندراوه‌ته‌وه

«شه‌پۆل»

سه‌ره‌تای ویزاوه‌ری به زاراوه‌ی لوری

هه‌موو ده‌زانین که شه‌ره‌فنامه زمانی کوردی به چوار زاراوه، دائه‌نی: کرمانجی، کهله‌وری، گۆزانی و لوری. زانایان به هه‌ندی ئان‌وگۆر ئه‌م دابه‌ش‌کردنه‌یان قه‌بوئه، کۆمه‌له‌ رامیاری‌به‌کان که خۆیان به‌ فه‌یلی، [که زمان و زاری فه‌یلی خۆی بنه‌زاریکی لوریه] ناو ده‌به‌ن، خۆیان به‌ کورد ئه‌زانن. هۆنه‌کانی باباتا‌هیر به‌ بن‌زاری له‌کین، هۆنراوه‌کانی فۆلکلۆری له‌کی، فه‌یلی و به‌ختیاری له‌گه‌ل ئاوازی که‌مانچه، ته‌نبوور و ده‌هۆن و زورنا له‌ بیچمی فۆلکلۆری کورده‌واری خۆ ده‌نویتی. تو بیر له‌م هۆنراوه فۆلکلۆریانه بکه‌وه:

ستره و په‌نطه روون خاس ئه‌لت که‌فی
خوه‌شان، وه‌ که‌سه‌ی، شه‌و ئه‌لات خه‌فی
بار غه‌م هات‌گه‌ بوه‌ وه‌ په‌ژاره‌م
بوسه‌ ژان سه‌رد چگه‌سه‌ گلاره‌م
له‌ دوره‌وه، دوومی وه‌تم یه‌ یاره
گلاره‌م کور بو‌یه‌ خوو ری‌واره

یا ئه‌م هۆنراوه فۆلکلۆریه که دوکتور محمهد موکری له‌ فه‌ره‌نگی ناوی مه‌ل و په‌له‌وه‌ره‌کاندا نه‌قلی ده‌کا:

جفتی چاو دیری جور پیاله‌ی چینی
خودا، داسه‌ پید، وه‌لید نه‌سینی
خووم کرماشانی یارم قه‌صریه
موبته‌لا بوویمه‌ ته‌قسیرم نییه
حه‌یف له‌ کرماشان چاله‌ زه‌مینه
بیستون خاسه‌ جینگه‌ی شیرینه

له‌ پرسه‌ یا چه‌مه‌ره و کۆته‌ل‌دا کاتێ گوی له‌ (رارا) یا (موور) بگری که زیاتر به

زاری لهکی و فهیلییه و به هۆی پیاو و ژن له کاتی کوژرانی پیاویکی ناودار یا جوانمه‌رگیک له نیو دل‌سووتانی خزم و نیزیکانی مردوه‌که به دهنگ ده‌خویندری، دهنگی کۆته‌لی کۆنی کورده‌واری ده‌دا.

گه‌وره‌ترین موورنار له نیو له‌کدا (عهینه‌لی) به له کرماشان، عه‌زیز له‌له‌موش و جه‌لیل‌یان و مه‌ریه‌م بلاون، به‌رچاو‌ترین. له سینگ‌کوستانی عاشورای لورنه‌ژاد و مه‌نسورجۆلا، ناسراون و ئەم دوو که‌سه، ده‌نگیان بۆ گۆرانی و ستران زۆر خۆش و زولآله و شیعی گۆرانی و تنیان یا فۆلکلۆره یا شیعی ته‌مکین کرماشانیه. رارا جۆره پرسه‌یه‌کی دیکه‌یه که له ناوچه‌ی له‌کستان و له ئیلام‌دا باوه و هه‌ر وا ماوه، که هۆنه‌ی به‌سۆز و لاواندنه‌وه له لایه‌ن رارا بیژیکی پیاو ده‌خویندریته‌وه. ناسراوترین رارا بیژ شه‌مشیر و که‌وی‌یه، له ئیلام به‌ناوبانگ‌ترین چریکه و به‌یته‌کان به‌یتی «قه‌یه‌م‌خیر» ه که تا ئیستا له لایه‌ن هونه‌روه‌رانه‌وه کراوته گۆرانی و ستران و به‌دهنگ و ئاواز ده‌خویندریته‌وه، ئەم به‌یته باسی ئافره‌تیکی کوردی قاره‌مان و ئازا ده‌کا، که به‌دژی ره‌زاشا راپه‌ریوه و له‌گه‌ن هۆزه‌که‌ی ئاوقه‌ی پیاوکۆژه‌کانی ره‌زاخان بووه.

ئەم به‌یته له‌په‌سنی چاوی جوان و گه‌ش و بالآی به‌رز و ته‌رزی قه‌یه‌م‌خیر و ئەگریجه و بریقه‌بریقی تغه‌نگی ئەلمانی و شاخه به‌رزه‌کانی لورستان دایه و به‌یته‌کی لیریك و هه‌ماسی و غه‌نایی‌یه و به‌ئازایی و نه‌به‌زی و سوارچاکی ئەم ئافره‌ته کورده‌دا هه‌ل‌ده‌لن.

به‌یته‌ی عه‌لی دۆس که بن‌زاری له‌کیه قسه له‌سۆزی دل‌داری ده‌کا. به‌یته «دی‌بلال و عه‌بدولمحه‌مه‌د له‌له‌ری» له ناوچه‌ی به‌ختیاری به‌ناوبانگه و به‌بن‌زاری به‌ختیاری نوسراوه و چیرۆک و چریکه‌یه‌کی ئەوینداری و زۆر به‌سۆزه.

به‌یته‌ی شرین‌جان، له نیو هۆزی پایی باوه، که به‌وینه‌ی شه‌ره‌شیعەر له‌نیوان دو‌لقی هۆزی پایی دانراوه، که جار‌جار به‌وینه‌ی هه‌جوه و جار‌و‌باریش له

جوانی و پینه‌لدان به شوخ و شه‌پاله‌کانی خویندایه.
«سیت بیارم» زیاتر له نیو له کدا باوه و له کاتی زهماوندنا ده‌خویندیری.

په‌ندی یا پینه‌کان:

قائید به‌ختیاری ۲۰۷ په‌ندی له (فهره‌نگی به‌ختیاری) دا کۆ کردۆته‌وه و له ۱۹۸۹ ی زاینی به پیتی لاتینی له چاپی داوه.

۱- بیو وه کولم پات په‌تیه

۲- پیلت (پۆن و دراوت) به‌ل ئافتاو، خوهت بێشین سا: پۆن و دراوت با له‌به‌ر هه‌تاو بێ و خۆت له بن سێبه‌ر به.

□ کتیبی دوهم (ضرب‌المثل‌های به‌ختیاری) یه که جه‌نابی کیانوش کیانی هه‌فت لنگ له ۱۹۹۱ ی زاینی له ۷۹ په‌رده‌دا له چاپی داوه و ۱۶۶ په‌ندی بن زاری به‌ختیاری لقی هه‌فت لنگی یه و به فارسی فهره‌نگیله‌ی بۆ نووسیوه.

۱- هیشکه نیگو دو مو تورو شه: کهس نالنی دۆی من تر شه.

۲- سه‌وزه‌فا به ده‌وون گا شیرین بۆ: سه‌وزه و گیا به‌دهم گا شیرین بیت.

۱- دالکه بوینه و دوی‌هت گه بخوازه.

۲- دالک دۆز یا سینه خوهی یا سینه کوتی^(۱) کاک‌عه‌لی ئه‌شرف ده‌رویشان له کتیبی ئه‌فسانه و مه‌سه‌لی کوردی، خویدا هه‌ندی چیرۆکی جوانی کرماشانی و سه‌نفوری کۆ کردۆته‌وه و لاوان و گه‌نجانیشی هان‌داوه که گه‌نجینه‌ی به‌یت و باوی ناوخۆ کۆ بکه‌نه‌وه.

شانۆ: چه‌واس پلوك کرماشانی شانۆی «قه‌لاسانه» ی به کوردی نویسه‌وه.

له بابته فهره‌نگه‌وه: قاید به‌ختیاری له ۱۹۸۹ زاینی دا فهره‌نگی

۱- ئەم دو پهنده کاک‌محهمه‌د عه‌لی سولتانی له جوغرافیای تاریخی و تاریخی موفه‌سه‌لی کرماشان هیناویه‌تی.

بهختیاری به بن زاری بهختیاری له چاپ داوه.

□ فرههنگی لوغاتی مه‌نسوریان که به بن زاری فهیلی به قهلهمی حاجی «حبیب‌الله مه‌نسوریان» له ۱۹۹۰ زاینی له شاری ئیلام له چاپ دراوه.
□ واژه‌های ئه‌سیلی نه‌هاوه‌ندی له لایهن خاتون منیر (عبدالله) له‌کیان له ۱۹۹۰ ی زاینی له چاپ دراوه.

□ فرههنگی لوری: به هۆی کاک‌حه‌مید ئیزه‌دپه‌نا له چاپ دراوه.
□ فرههنگی له‌کی: له سالی ۱۹۸۸ ز له چاپ دراوه.
□ په‌رتو کرماشانی (عه‌لی‌ئه‌شرف ته‌وبه‌نی)، به کوردی شیعی زۆره و دیوانی شیعی هه‌یه و زۆری له شیعه‌کانی کراونه‌ته گۆرانی.
بۆ وینه په‌رتو ده‌لی:

شار کرماشان دیار عیشفه‌ خاپوری نه‌که‌ین
خه‌رگ کو بنیشم خاک و ئارم هه‌ر یه‌سه
گشت که‌سم ده‌ردت وه کۆلم نویر دیده‌ راسه‌که‌م
م چ بویشم تا تو نه‌زانی ئه‌زاوم هه‌ر یه‌سه
□ شامی کرماشانی (شامراد موشتاقی) که له ۱۹۲۱ زاینی له کرماشان له دایک بووه و له ۱۹۸۳ بارگه‌ی بۆ لای خوا تینکناوه. شامی کویر بووه، شیعی زۆربه‌ی شاعیرانی له‌به‌ر بووه، به‌ناوبانگ‌ترین هۆنه‌ی شامی (کرانشینی) یه. دیوانی شامی به چه‌پکه‌گون له چاپ دراوه.
شامی ده‌لی:

زانی چه‌ن نه‌فه‌ر هایمه‌ یه‌ی هه‌سار؟
من ئویشم په‌نجا، تو بویش: په‌نجا و چوار
دریژ و کۆتا، کاردار و بن‌کار
سوب له خه‌و هه‌لیسیت له گۆشه‌ی هه‌سار

بیس نەفەر، وساس، تەك داسە دیوار
 حەفدە ئافتاوہ نریاسە قەتار
 بایەد پەی نوبەت بلیت بسینی؟
 داد وەهەر کەس بەم، حەقم نیە سینی

سەرچاوە: دیوانی شامی، چاپی سروش، چاپی ۱۳۶۶ ی هەتاوی - فەرھەنگی
 لەکی و فەرھەنگی لوری نوسراوی حەمید ئیزەدپەنا - فەرھەنگی بەختیاری -
 فەرھەنگی لۆغاتی مەنصوریان - شانۆی قەڵاسانە - جوغرافیای تاریخی و
 تاریخی موفەسەلی کرماشان، نوسراوی کاکە محەمەد عەلی سولتانی -
 ضرب المثل های بهختیاری - سیت بیارم - بەیتی شیرین جان - بەیتی عەلی دۆس
 - بەیتی قەیم خیز. فەرھەنگی ناوی مەل و پەلەوهران لە زاراوی خۆراوای
 ئێراندا، نوسراوی دوکتور محەمەد موکری، چاپی ۱۳۲۶ ی هەتاوی و تیری
 ۲۵۵۹ مادی نەشریەتی ژمارە ۵ ی ئێران ناسی: نەقل لە گۆوازی سپیندە /
 ژمارە ۲ سالی ۱۹۹۳ ی زاینی بە سەرنوسەری کاکە ئەرەحمان پاشا زانا و
 وێژەوان - لاپەرە ۱۲ تا ۱۵ بە قەلمی نوسەر و زانای دلسۆز کاک فوئاد
 فەیلی خوا بیانپارتیزی. «شەپۆل»^(۱)

۱ - ئەم وتارە پۆکونگرەتی کوردناسی لە بابەت زانایانی کرماشان و فەرھەنگ و وێژاوەری و ئەدەبیاتی لوری
 نووسراوە کە لە ۴ و ۱۰/۱۳۷۲ ی هەتاوی لە تاران لە تالاری فەرھەنگ سەرای بەھمن
 خۆیندراوەتەو (شەپۆل).

مه‌لامه شاریکه‌ندی

شه‌هیدی زانا و ناودار «مه‌لاعه‌بدولکه‌ریم» مسته‌فاپور که به شاریکه‌ندی ناوداره، له ۴/۷/ سالێ ۱۰۳۵ هه‌تاوی له گوندی قاجر له‌دایک بووه و له ۳ (نوسان) خاکه‌لیتوهی ۱۳۶۱ هه‌تاوی له مه‌هابادی موکری شه‌هید کراوه.

شه‌هیدی زانا مه‌لاعه‌بدولکه‌ریم لای زانای ناودار مه‌لامه حاجی‌مامزستا مه‌لاحسین مه‌جدی ئیجازه‌ی مه‌عاریفی ئیسلامی وه‌رگرت و له دواییدا له مزگه‌وتی مه‌وله‌وی مه‌هاباد خه‌ریکی ته‌دزیتس و خزمه‌ت به‌دینی ئیسلام بو.

شه‌هیدی ناودار مه‌لاکه‌ریم له عیلمی لوغمه‌ت و ئه‌ده‌ب و ژاوه‌ری عه‌ره‌بی و فارسی و کوردی ده‌سی بالایی هه‌بوو، زبانی ئینگلیسی ئه‌زانی و زۆر زیره‌ک و ژیر و دیندار و نیشتمان‌ویست بوو، له باری رامیاری و کۆمه‌لایه‌تی و ئابوریشه‌وه کاری کردبوو، زۆر ئازا و نه‌ترس بوو، زۆری چه‌ز له‌وه ده‌کرد که خه‌لک باسه‌واد بن و فره‌ه‌نگیان ب‌رواته سه‌ری و له‌م رینگایه‌دا زۆر ده‌کۆشا و به‌بیر و ژیر بوو، ئه‌م وینه‌هه‌وتویه‌ک به‌ر له شه‌هید بوونی گیراوه، خوا بیه‌خشی: له‌ زستانی ۱۳۲۴ی هه‌تاویدا خوالیخۆشبوو شاریکه‌ندی له‌گه‌ن شه‌پۆل و جه‌نابی مه‌لاتاهای حیکمه‌تی و مه‌لا ره‌حمانی تاهیری له‌ گوندی گه‌ردیگلان لای حاجی‌مامزستا مه‌لاعه‌بدوللا محمه‌دی ئیمام‌جومعه‌ی ئیستای شاری سه‌قز پتکه‌وه ده‌یان‌خویند. ئه‌وانه‌ی به‌ ره‌حمه‌ت چوون خوا بیانبه‌خشی و ئه‌وانه‌ی وا ماون خوا له‌ که‌ند و کۆسپ بیانپارتی.

زۆر گه‌راین تا شیعر و نویسه‌کانی شه‌هیدی زانای خوالیخۆشبوو مه‌لاکه‌ریم مسته‌فاپور (شاریکه‌ندی) مان گیر که‌وی به‌ داخه‌وه هه‌ر ئه‌مانه‌مان گیر که‌وت که پیشکه‌شتان ده‌که‌ین.

چو از حق بوده‌ام هر دم طرفدار

مرا حق بوده هر دم لاجرم یار

چو دانی شعری زیبا ساختن چند
 از آن پس زندگی را باختن چند
 تو چندی زین سپس راه وفا گیر
 طریق صدق ارباب صفا گیر
 مکن ضایع سجایای خداداد
 چو مردان شریف و نیک بنیاد
 که از دستت رود روز جوانی
 سرآید وقت غیش و کامرانی
 ندامت آن ژمنان سودی ندارد
 شکست کار بهبودی ندارد
 در این فرصت همی کوش و همی دان
 بزن مثنی چو در دست است میدان
 چو داری قوه کسب کمالات
 مشو راضی که مانی در جهالات
 نهان ناگفته را ناگفته سازم
 دژ ناسفته را ناسفته سازم
 بگیرم آنچه را آید به کارت
 کنم در راه دانش رهسپارت

زانای ناودار شاریکه ندی شه چهن شیعره ی خوالیخوشبوو، زانای ناودار
 مه لاغه فووری خاکی ته خمیس کردوه.

به گهرمی ئاوری سینهم عه چه ب دل بو نه برژاوه
 به سهیفی قاطعی هیجری ره گی مل چۆنه نه براوه
 له دوری میهری وهك موهری وجودم غه رقی خویناوه
 له توغیانی قه تاری ئه شکی لیلم بین ئه سهر ماوه

موسافر خانەیی چاوم دەلتیی سیلاوه لیلاوه
 سهزم گیتی خهیلانه له سهحرا و بادیهی مهیلا
 وهکوو مهجنونی سهرگهشته له عیشق و سوزشی لهیلا
 سهفینهی زاتهکهی ماتهم غهرق بووو له ناو سیلا
 دلم کهوتۆته زاری و گاه گاهیی شین و واوهیلا
 به زهعمی من له خهودا شه و پهری خویان نیشان داوه
 تهماشای شهعشهعهی دو نه رگسی کاتی پر ئازهرمی
 ده ریتی خونی موشتاقانی مهفتوونی به بی شهرمی
 به بی هاویشتنی تیری موژهی قهلبم دهکا زهخمی
 خهریکی جهزیی رۆحه کافرهی زولفی به بی رهحمی
 له زومرهی زاهیره گهر چاوی فهتانی دنهی داوه
 عهقل ههیران و شیواوه له هه دهشت و دهره و ههردی
 له بۆ دهفعی غه م و ئه ندوه و زولمی ئاخ ببی مهردی
 به ئه نفاسی مه سیحایی له سهرمان هه لکری دهردی
 به نیشی عه قه بی ئه گریجه کانی دل چریکهی دی
 له سه ممی زولفی رهش ماری ده لیتی زوخاوی چیژاوه
 له که یوانی فه له کرا تا ده گاته سه حنه یی خاشاک
 له ئینسان و مه له ک جن و تیوره و وه حشی و ئه سماک
 نییه وه ک من بنالیننی به توند و تۆلی و چالاک
 به ئاهی سویح گاهیم که وته جونیش خهیمه یی ئه فلاک
 بزانت ئاسمان چه رخی به خورایی نه شوراره
 که ریشه ی میهره کهت ده پسئ وه کوو په شیمینه یی بی شو
 به ئاوی قه هر و بی لوتفی مه زیدی عیلله ته مه یشو
 بهرز بوو دو که لی ئاهم له دهرک و په نجه ره و حه وشو

له ترسی ئاوری کورەیی دەروونی من شەوی ئەوشۆ
چرا بەرقی کورەیی نازی هەتا کوو روژ نەسوتاوە
شەمش برە شیعەری دیکە لە هۆزان مەلاغەفوور خاکی کە زانای شەهید شاریکەندی بە
کوردی تەخمیسی کردووە:

نەخۆشە تاییری رۆحم چ زۆرە عیلالەت و زامی
چەقاندی بەیرەقی هیممەت دەنیری پیاو و پەیغامی
دەلن نایە وصولی مەقصەدی دن وەخت و هەنگامی
بەلنی هەر وا بنالنی عەندەلیبی دن بە ناکامی
بەلنی پیتی دوگمەیی سینەیی لە بز کتیبه ترازاوە؟
ئەگەر سەرکەیتە پێ سەد روژەری لەو دائیرەیی راکەیی
بە مەعلوومی کە دەتکیشنی کەمەندی زولفە ناتاکەیی
منیش گیرۆدە بووم بەیننی بە قەیدی ئان و والاکی
وتم سەروی جیهان ئارا ئەری تۆ بی و خودا تاکەیی
وتی (خاکی) دەزانن تۆ گەلی پیت لێ هەلیناوە
لە زومرەیی ئاشقان را من گەلی بێ ئەرزش و نیوم
ئەگەرچی تۆی لە دنیا دا رهئیس و خاوەن و خیتوم
نە مالم زیری مەسکوکە نە صاحب گەوهر و زیتوم
لە رۆح شیرین ترم دەس ناکەوی هاتۆتە سەر لینوم

دیاری شوانە ئالە کۆکی بز چۆنانه هیناوە^(۱)

- ۱ - سەرچاوە: ئەم شەرەحە حالە لە لایەن کاک سەبید محەمەد صەمەدی مەهابادی بە دیاری بۆ (شەپۆل) نێردراوە و کراوەتە کوردی و لە روژنامەیی شەهادەیی کوردی لە روژی سێ شەممە ۱۶ ژوئیه (تەموز - جولای) ۱۹۸۸ ز- و ۲۵ گران (گەلاویژ) ۲۶۰۰ ک و ۳ محرم ۱۴۰۸ و ۱۳۶۷/۵/۲۵ سالی ۵ ژمارە ۲۲۹ بە قەلمی (شەپۆل) بلاو کراوەتەووە.
- کتیبی دانشمندان کورد لە خزمەتی عیلم و دیندا، دیاری کاک سەبید -